

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
к.ю.н., доцент Черних Є.М.

«___» _____ 2021 р.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної
програми 081 Право
Ясира Артема Васильовича
Науковий керівник:
Волік Вячеслав Вікторович
д. ю.н., професор
Рецензент: Мироненко Ольга
Валеріївна: керуючий партнер
адвокатського бюро «Мироненко і
партнери»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2021 р.

Маріуполь – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	7
1.1 Поняття, ознаки та функції туризму	7
1.2 Правове забезпечення туризму.....	23
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	36
2.1 Державне регулювання сфери туризму.....	36
2.2 Форми та види туризму.....	43
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	52
3.1 Проблеми удосконалення організаційно-правових основ туризму.....	52
3.2 Перспективні напрями розвитку туризму в Україні: досвід зарубіжних країн.....	66
Висновки до розділу 3.....	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі вагомим є значення туризму, що пояснюється його багатогранністю. Туризм у багатьох країнах світу є однією з пріоритетних сфер економіки. На світовому рівні туризм останніх років характеризується високою динамічністю, стабільністю розвитку та активним впливом на економіку країн, що мають для його розвитку необхідні ресурси. Проте є певні проблеми, які наклали свої обмеження на туристичну діяльність, мова йде про пандемію COVID-19 та карантинні заходи, які вдарили по туристичній галузі у всьому світі тим самим завдавши неабиякі збитки державам, проявом чого є відсутність або суттєве зниження як попиту так і пропозицій щодо надання та отримання туристичних послуг. Вказані події обумовили застосування та вироблення нових підходів та форм щодо розвитку туристичної галузі.

Індустрія туризму є найбільш привабливою та в той же час динамічною ланкою економіки, тому що саме вона здатна посилити економічний розвиток держави завдяки створенню нових робочих місць, поповненню бюджету та зміцненню міжнародних зв'язків. Однак, розвиток сфери туризму потребує визначення стратегічно важливих напрямів туризму, які здатні потенційно розвиватись та збагачувати державу підіймаючи економіку. Враховуючи те, що туризм є однією з пріоритетних галузей, він потребує регулювання, контролю та водночас підтримки з боку держави. Саме держава, насамперед, в особі органів виконавчої влади здійснює організаційне забезпечення туризму. При цьому створюються необхідні умови для розвитку туризму, а також дотримання прав суб'єктів туристичної діяльності, у тому числі життя та здоров'я. Крім того ефективно правове регулювання відображає рівень розвитку туристичної сфери у державі та показники економічного розвитку.

Україна має вагомі та об'єктивні передумови для віднесення її до найрозвиненіших у туристичному відношенні країн.

Поясненням цього є розташування її в центрі Євразійського континенту, наявність сприятливого клімату, а також володіння унікальними історичними та природними ландшафтами, що приваблює туристів. Однак зробити нашу державу привабливою для туристів з усього світу можливо за умов чіткої організації туристичної діяльності та збалансованого правового регулювання у тому числі вдосконалення механізмів державного регулювання туристичної діяльності, у першу чергу з урахуванням міжнародного позитивного досвіду.

Ступінь наукової розробки теми. Питанням регулювання туризму в правовій науці присвячена певна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, актуальні питання у вказаній галузі досліджували наступні вчені: Л.В. Галаз, Л.І. Гальків, О.В. Голіна, М.П. Бондаренко, В.Л. Знаменський, Ю.А. Краснова, Ю.Б. Чаплінський, С.І. Шепелюк, О.М. Шуплат та інші. В юридичній літературі питання правового регулювання туризму, розглядаються, як правило, в контексті ознак економічної діяльності та розвитку соціальної сфери. При цьому, недостатня увага приділяється державному регулюванню форм та видів туризму з точки зору господарсько-правового та цивільно-правового регулювання. Недостатня теоретична розробка зазначених проблем і фрагментарність законодавчого регулювання породжують чималі труднощі на практиці. Необхідні розробка, аналіз, об'єктивна оцінка, обговорення та відповідне закріплення на законодавчому рівні правового забезпечення туризму з урахуванням особливостей форм та видів туризму, обумовлених їх специфікою. Отже, вказані питання підлягають подальшому доопрацюванню.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з правовим регулюванням туризму в Україні.

Предмет дослідження - сукупність правових норм, які визначають правові засади туризму та туристичної діяльності в Україні.

Метою роботи є комплексний правовий аналіз національного законодавства, що регламентує правове регулювання туризму в Україні, практики його застосування, наукових поглядів та зарубіжного досвіду із зазначених питань та формування на цій основі висновків і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання туризму в Україні.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання:

- розглянути поняття, ознаки та функції туризму;
- охарактеризувати правове забезпечення туризму;
- проаналізувати державне регулювання сфери туризму;
- висвітлити форми та види туризму;
- визначити проблеми удосконалення організаційно-правових основ туризму;
- висвітлити перспективні напрями розвитку туризму в Україні з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Методи наукового дослідження. Діалектичний метод пізнання забезпечив з'ясування поняття «туризм», що базується на загально-теоретичних та законодавчих нормах і положеннях. Формально-юридичний метод дозволив виокремити певні особливості та загальні властивості форм та видів туризму, шляхом їх порівняння та аналізу складових. За допомогою методу інтегрального аналізу вивчено наукові результати вчених та фахівців з питань регулювання туризму. За допомогою методу системно-структурного аналізу було досліджено особливості організаційно-правових засад сфери туризму, його форм та видів. Системно-функціональний метод застосовувався для розгляду проблем законодавчого регулювання туризму та туристичної діяльності та перспективних напрямів розвитку з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Наукова новизна отриманих результатів. В ході написання кваліфікаційної роботи, було досягнуто результати, які є складовими елементами наукової новизни та знайшли свій прояв у аналізованих теоретичних положеннях правового регулювання туризму та висновках щодо

цього об'єкту дослідження. При цьому здійснено комплексний аналіз правового регулювання туризму, його видів та форм, що дозволило окреслити ряд пропозицій, які спрямовані на вдосконалення правового регулювання туризму та певних аспектів його практичної реалізації під час здійснення туристичної діяльності. Результатом дослідження є обґрунтування низки положень та висновків, які у своїй сукупності визначають певне збільшення знань у досліджуваній сфері регулювання характеризованих видів та форм туризму.

Практичне значення отриманих результатів. Зроблена одна з перших за предметною спрямованістю спроб провести комплексний аналіз правового регулювання туризму в Україні. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використані у подальшій науковій діяльності, як теоретична основа удосконалення юридичних інститутів та норм, що характеризують загально-теоретичні аспекти правового регулювання туризму; організаційно-правові засади здійснення туризму; а також у навчальному процесі в межах викладання таких навчальних дисциплін, як «Цивільне право України», «Основи туризму», «Правове регулювання туристичної діяльності».

Апробація дослідження. Основні положення, результати дослідження, висновки і рекомендації були представлені на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії», яка відбулася 18-19 грудня 2021 року у місті Львові.

Структура дослідження визначена метою і завданнями. Робота містить вступ, три розділи, які включають шість підрозділів, висновки та список використаних джерел (84 найменування). Обсяг основної частини роботи становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1 Поняття, ознаки та функції туризму

У динамічних умовах національного розвитку держави увага до туризму набуває все більшого значення і потребує уваги. Про це свідчить економічне значення туризму, особливо його галузі, зокрема торгівля, зв'язок, сільське господарство та сприяння зайнятості. Крім того, розвиток туризму, в тому числі туристичної діяльності, сприяє збільшенню ВВП і є джерелом валютного доходу.

На рубежі XX і XXI століття туризм став одним з основних напрямків соціально-економічної, культурної та політичної діяльності більшості країн і регіонів світу. Індустрія туризму гармонійно інтегрує багато соціальних інститутів та економічних секторів, таких як культура, транспорт, безпека, готельне господарство тощо. Туризм змінюється зі зміною та розвитком цивілізації, поєднуючи при цьому сучасні нововведення та інновації, враховуючи глобалізацію, включаючи її позитивні та негативні прояви. Бурхливий розвиток туризму, організація масового дозвілля та забезпечення необхідного комфорту сприяли виникненню індустрії дозвілля (далі — туризм) і став лідером у народному господарстві.

Перш за все, історичні знання про туризм пов'язані з туристичною школою Західної Європи та Північної Америки, яка має своє спрямування. Першим мандрівником був європеець. У Західній Європі почали формуватися різні види туризму та різні види туристичних напрямків, були створені перша туристична організація та установа, перша туристична школа, кафедра, університет, журнали. Починаючи з р. у Західній Європі досвід туристичних досліджень з подальшою професійною туристичною освітою

поширювався і розвивався в університетах і коледжах Північної Америки [1, с.45].

Із збільшенням потоку туристів, збільшенням кількості та типів туристичних напрямків (дестинацій), розвиток туристичної індустрії та диверсифікація туризму розширили вплив на приймаючу спільноту: також розширилися природні, культурні, соціальні та туристичні знання.

Туристичні знання вперше були систематизовані в 1930-х роках, і це були дослідження істориків. Потім, у 1920-30 роках, за 20-30 років до появи офіційної статистики туризму у 1950 році, дослідження географів та економістів розширили знання про туризм [1, с.47]. Більшість досліджень, проведених західними вченими в галузі туризму, зосереджені на економіці [2]. В розвитку туризму виділяють чотири етапи: Перший характеризується появою спеціальних бюро по виробленню туристичних послуг та іменується елітарним туризмом, який охоплює період до початку XIX сторіччя. Другий період включає революційні зміни в сфері транспорту та появу підприємств з організації подорожей (XIX ст.), пов'язаний з етапом Першої світової війни. Період між світовими війнами говорить про початок масового туризму, і, нарешті, четвертий період теж включає розвиток масового туризму, але вже як міжгалузевого комплексу, що характеризується виробленням товарів, послуг для туризму.

Перший етап характеризується історичним підґрунтям туризму. Для часів античності Так, в античні часи основними завданнями подорожей були торгівля, освіта, паломництво, лікування. Прообразом спортивного туризму стали спортивні поїздки жителів на Олімпійські ігри у Стародавній Греції. Для Середньовіччя характерним був релігійний туризм, як мета подорожування. У цей період відбувалися паломництва до відомих святинь, серед мусульман подорожі здійснювалися до Мекки, а християни подорожували до Єрусалиму та Риму. На той час саме церкви були визнані єдиною владою в різних країнах. Мандрівники зупинялися у той період у монастирях. З виникненням періоду Просвітництва та Ренесансу тенденції

зближаються до освітнього туризму. У цей час релігійні мотиви послаблюються, а йому на зміну приходить індивідуальний характер та освітня спрямованість поїздок. Перш ніж почати професійну або політичну діяльність, дворяни здійснювали так звані «гран-тури» по Європі. Для першого історичного етапу розвитку туризму характерним було не саме подорожі, а умови досягнення відповідних цілей, як от торгівля, паломництво, розширення кругозору. При цьому такі подорожі здійснювалися примітивними засобами пересування.

Для другого етапу розвитку туризму характерні були революційні зміни розвитку транспорту. Характерні винаходи, серед яких пароплав та паровоз, обумовили швидкість та надійність поїздок. Також спостерігалось зниження витрат на подорожі. Вказані винаходи та зниження витрат зумовили збільшення потоків подорожуючих. В цей період виникають підприємства, спеціалізацією яких стало обслуговування тимчасових відвідувачів. На зміну маленьких та окремих кімнат у монастирях з'являються перші готелі для відвідувачів та відбувається розвиток сфери діяльності відпочинку до середини XIX сторіччя.

Крім того для цього періоду характерним було поява бюро з питань подорожей, які організовували поїздки для відвідувачів.

Першим прообразом туризму вважається туристичний відпочинок групи людей, який було здійснено Т.Куком ще у XIX столітті. Для цього етапу характерними є туристичні бюро, які відразу було створено у Лестері, а вже пізніше у Лондоні. Базуючих на існуванні вказаних бюро, у 50-х роках XIX ст. К. Різель відкриває аналогічне вже у Берліні. Пізніше такі бюро почали створюватися вже масово. У той же час відбувається розширення попиту на туристичні послуги та вказане відображається у каталогах туристичних подорожей. При цьому негативний вплив на розвиток туризму здійснили Світові війни та Велика депресія тридцятих років. Період між війнами окреслюється наявністю масового туризму, та іменується третім етапом розвитку туризму. У післявоєнний період наявним є розквіт масового

туризму, що є вже четвертим етапом розвитку. Подальше його укорінення передбачає туризм як потребу для населення. При цьому відбувається формування механізму туристичної діяльності, що включає інститути, туристичні продукти, методи організації та управління. Для цього етапу характерне збільшення подорожуючих, також туристичних підприємств та організацій, відбувається масове будівництво об'єктів туристичної інфраструктури. Крім того відбувається міжнародний туристичний обмін [3].

Вважається, що перше визначення туристів відноситься, до 1876 р. і зустрічається у «Загальному словнику XIX століття» («Dictionnaire universel du XIX sie`cle»), в якому «туристи» визначено як «люди, які подорожують з цікавості або через неробства». В архівах історії туризму збереглися відомості, що «туристами» в XVII-XVIII ст. називали молодих людей - учасників європейського «Гранд туру». В 1920-30-х рр, для яких характерним є момент появи перших наукових досліджень в туризмі. Виникла потреба їх закріплення. Вперше офіційне міжнародне визначення терміну «турист» було запропоновано Лігою Націй в 1937 р. Воно характеризувало туриста, як людину, яка щонайменше 24 години й довше подорожує в країну, в якій вона постійно не проживає. Це поняття включає людей, мета подорожі яких є: відпочинок, відвідування родичів, оздоровлення, ділові зустрічі, бізнес, а також людей, які відвідують країну на круїзному теплоході (навіть на період менше 24 годин). Однак недоліком такого поняття є неврахування внутрішнього туризму, тобто всередині своєї країни проживання [4].

Варто вказати потребу формалізації термінів «туризм» і «турист» урядовим установам і організаціям індустрії туризму. Зауважимо, що визначення туризму сформулювалися стосовно окремих областей теорії і практики: економіки, соціології, культурології та культурної антропології, географії тощо. Так, з позиції економістів туризм розглядався з точки зору його вкладу в економічний розвиток дестинації, попиту і пропозиції, балансу платежів, фінансово-економічних показників, зайнятість. З позиції моделей поведінки туристів (індивідів і груп), стилів життя, укладу, звичаїв і традиції

вивчали туризм соціологи та культурологи. Просторові показники туризму, спрямованість туристичних потоків та їх розмежування на територіях, що включає навантаження на природні ресурси, у тому числі землекористування, є сферою географів. Отже, у широкому сенсі визнається також існування двох типів визначень туризму зі своїми раціональними змістовними наповненнями і використанням, серед яких концептуальні і технічні [5, с. 8-9].

Концептуальні категорії визначають теоретичні рамки туризму для виявлення його основних характеристик, які дозволяють відмежувати туризм від суміжних з ним понять. Насамперед, звернімо увагу на концептуальне визначення поняття «туризм», яке запропоновано американським дослідником Джафаром Джафарі. З позиції дослідника туризм являє собою вивчення людини, що знаходиться за межами території його постійного проживання, індустрії, що задовольняє його потреби, і впливів, які і людина, і індустрія надають на соціокультурну, економічну і фізичну середу [6]. Трохи пізніше проблемні питання трактування туризму, його характеристики обговорювалися на зустрічах Міжнародного союзу офіційних туристських у Великій Британії у 50-х роках, у подальшому у Римі (1963 рік) під час конференції ООН з міжнародного туризму та подорожей. Наприкінці ХХ ст. у Манілі та Гаазі (1986, 1989 рр.) на всесвітніх конференціях з туризму і на інших міжнародних форумах, що відзначає теоретичне і практичне значення туризму, та прагнення зробити його повнішим і точним з урахуванням сучасного розвитку.

Вперше поняття «туризм» було прийняте ООН у 1954 р. Термін розумівся як відпочинок, пов'язаний з певними рухами за межі постійного проживання, який є активним, у результаті якого зміцнюється здоров'я, поліпшується фізичний стан. У подальшому Манільська декларація зі світового туризму (1980 р.) окреслює туризм як важливий чинник у житті нації. Цей вид діяльності розглядався як галузь економіки, позитивний чинник, що включає взаєморозуміння, є основою для досягнення більш

високого рівня поваги та довіри між усіма народами світу [7, с. 48]. У 1989 р. Гаазька декларація [7, с. 52] проголосила туризм сферою послуг і діяльністю, що має найважливіше значення для життя людей і сучасних суспільств, що має велике значення та є ефективною формою проведення вільного часу та є певним засобом зв'язків всіх сфер життєдіяльності, які є необхідними для подальшого розвитку суспільства та держав.

Відповідно до ст. 1 Гаазької декларації «туризмом є вільне пересування людей з місця їх проживання та місця працевлаштування, а також сфера послуг, створена для задоволення потреб, що виникають внаслідок цих переміщень» [7, с. 70]. Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), туризм є похідним від французького *tour* (прогулянка, поїздка) і є подорожжю у вільний час; це один із видів активного відпочинку. Аналізуючи поняття туризм з точки зору господарського права та економіки, В.В. Резнікова визначає туризм як сферу господарювання з обслуговування осіб, котрі перебувають тимчасово поза місцем свого постійного проживання (надання їм платних послуг) [8, с. 35]. Отже, туризму притаманні наступні обов'язкові ознаки, як: 1) виїзд особи-послугоотримувача (туриста) поза межі місця постійного проживання без зайняття оплачуваною діяльністю; 2) тимчасовість; 3) наявність певної мети, досягнення якої не пов'язане зі здійсненням туристом оплачуваної діяльності в країні (або місці) свого тимчасового перебування; 4) туристичне переміщення відбувається через посередництво суб'єктів підприємництва, виключною або основною господарською діяльністю котрих є надання посередницьких послуг у сфері туризму (послуг з організації туризму та здійснення туристичної діяльності); 5) здійснення туризму відбувається через надання комплексної туристичної послуги, або, туристичне переміщення забезпечується наданням комплексу туристичних послуг – туристичного продукту [9, с. 348]. Туристична діяльність визначається як результат діяльності господарської організації або індивідуального підприємця, що спрямований на задоволення потреб туриста в організації та здійсненні туру

та/або його окремих складових [9, с. 349]. З позиції Н.О. Ган, туризм розглядається як тимчасове переміщення людей з місця постійного проживання за різними цілями (відпочинку, занять спортом, пізнання навколишнього світу тощо), що не є підприємницькою або іншою діяльністю, метою якої є отримання прибутку [10, с. 13]. Дуже схоже поняття надає В.О. Квартальнов, який під туризмом розуміє пересування людей, що має тимчасовий характер, з місця постійного проживання до іншої країни або до іншого міста у межах країни проживання. Обов'язково окреслюється мета переміщення людей з місця свого постійного проживання до іншої країни або місцевості в межах своєї країни у вільний час із метою отримання задоволення та відпочинку, оздоровчих, гостьових, пізнавальних цілях, але без зайняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці [11, с. 24]. З точки зору Н.Ф. Реймерса, туризм передбачає подорож, метою якої вбачається відпочинок та ознайомлення з новими об'єктами та регіонами [9, с. 350]. Як певну форму масового подорожування з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, туризм окреслює О.О. Бейдик [12, с. 74]. Крім цього туризм розглядається у широкому та вузькому розумінні. Широке розуміння досліджуваної категорії означає віднесення до туризму будь-якого просторового маршруту, поза рамками буденності та повсякденних справ. Однак поїздки до роботи із дому не належать до туризму. При цьому виїзди на рибалку або до лісу передбачають здійснення туризму. Також для порівняння, прогулянки магазинами на шляху до роботи, не є туризмом, в той час як поїздка на ярмарок, або торговий центр у іншому місті – це вже є туризмом, за виключенням купування товарів для повсякденного вживання. У вказаному аспекті важливою є саме мета переміщення. Вузьке значення передбачають спеціально організовані маршрути для переміщення громадян саме за їх рахунок, або за рахунок підприємств або організацій, які їх відправили, за виключенням переміщень, які пов'язані з виконанням професійних обов'язків. Так, з урахуванням вузького значення, бізнес у

туризмі здійснюється спеціальними організаціями, серед яких: турфірми, агентства, бюро тощо, які вважаються суб'єктами туристичної діяльності.

Так, масове переміщення значної кількості людей з метою змістовного проведення дозвілля є підставою формування поняття «туризм». При цьому також не можна не враховувати факту подорожування людини як біологічної істоти.

Слово «туризм» походить від французького *tourisme* (*tour*) – обхід, об'їзд, прогулянка, поїздка, подорож [13]. Використання вказаного терміну у світовій практиці бере початок із другої половини XIX ст. Однак, спочатку туризм пов'язували із транспортом, адже туризм вважали частиною транспортних перевезень. Стрімкий ріст розвитку туризму, для якого характерним є масовість обумовили появу інших визначень вказаного поняття. Більшість науковців розглядають туризм як різновид подорожі, де його учасники перебувають поза межами постійного місця проживання з метою відпочинку, оздоровлення або в інших подібних справах. Так поділ визначення поняття «туризм» на робочі та концептуальні (сутнісні) окреслює А.Ю. Александрова у своїх доробках [13]. При цьому робочі визначення мають вузькоспеціальний характер та стосуються деяких економічних, соціальних, правових та інших аспектів туризму. Концептуальні (сутнісні) визначення розглядають предмет загалом, крім того розкривають внутрішній зміст туризму, його множину властивостей та відносин і, таким чином, дозволяють відрізнити туризм від схожих, пов'язаних із ним категорій. На думку В.А. Черненко [14], туризм розглядається як соціальна категорія, як метод пізнання цінностей різного спрямування, які напрацьовані людиною; як спосіб залучення іноземної валюти до країни; як систему організацій, які функціонують на туристичному ринку та надають відповідні послуги, товари для споживання та задоволення вищевказаних потреб; як підсистему, яка передбачає зв'язок об'єктів та суб'єктів туризму; галузь господарства, до завдань якої входить обслуговування людей тощо. З позицій М.П. Мальської та В.В. Худо [15, с. 23-24] туризм розглядається як різновид рекреації, один

із видів активного відпочинку, що відображає сучасні тенденції розвитку, коли на перший план виходить динамічний відпочинок, завдяки чому відновлення працездатності поєднується з пізнавальною діяльністю. З точки зору економічного розвитку, туризм розуміють як вид використання товарів, послуг, інших благ, що виділяє окреслене у самостійну галузь господарства [15, с. 23-24]. О.О. Любіцева, з питання сутності туризму, вказувала на його саме географічну природу, як мобільну форму споживання та рекреаційної діяльності, яка базується на доланні простору, пов'язана з територією, та характером середовища, у широкому розумінні, тобто включає не тільки природне середовище, а й соціально-культурне та економічне середовище людської діяльності [16, с. 12]. Визначення, прийняте Організацією Об'єднаних Націй в 1954 р., окреслює поняття туризму як відпочинок, що є активним та впливає на фізичний розвиток людини, характерним для якого є переміщення за межі постійного проживання [17]. У формування поняття туризму вагомий внесок внесла Манільська конференція з туризму (Філіппіни, 1980 р.). Так, він розглядався як вид активного відпочинку, тобто подорожування, метою якого вважалося пізнання нових місць, країн, що також включало елементи спорту. Крім цього, Декларація з проблем розвитку світового туризму, що прийнята в Манілі, зосередила увагу на певних ознаках туризму, та відзначила, його як діяльність, що посідає особливе місце в часопроведенні народів і безпосередньо впливає на основні сфери життя, серед яких: соціальна, культурна, освітня, економічна та політична. При цьому відчувається вплив на життя окремих держав і на їх міждержавні відносини. Незважаючи на проголошені Манільською декларацією засади туризму, все ж таки не існує універсального його визначення [17]. Найбільш універсальне та уніфіковане визначення туризму використовується у його статистиці. Якщо розглядати туризм з цієї точки зору, то він відзначається як одна із форм міграції населення, що не пов'язана зі зміною постійного місця проживання або трудової діяльності. Динамічний розвиток туризму на початку ХХ ст, зростання його економічної ролі, та, як

наслідок, статистичний облік подорожуючих стали підставою появи визначення поняття «туризм» з точки зору статистики, що також має не аби яке значення, у контексті розвитку науки. При цьому подорожуюча людина в такому випадку іменується «відвідувачем» [14]. Відзначимо, використання в Україні та у країнах-членах ЮНВТО визначення, яке прийняте Всесвітньою туристичною організацією. Законодавча регламентація туризму передбачає тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання, пов'язаного з реалізацією певної мети, як от: оздоровчою, професійно-діловою, пізнавальною, що повинна здійснюватися без оплати [18]. Отже, туризм, як окрема складова подорожей, має чіткі обмеження, відповідні характеристики та багато понятійних визначень. Якщо порівнювати туризм з подорожжю, вбачається його чутливість та відзначається подвійність внутрішнього визначення, що включає масовий рід подорожей та діяльність організацій зі здійснення таких подорожей. На відміну від подорожі, туризм передбачає тимчасове переміщення людини в досить короткі проміжки часу. В той же час подорож розглядають як переміщення людей у часі і просторі, а людина, яка подорожує, іменується мандрівником. При цьому не враховуються цілі, напрямки, часові рамки та проміжки. При цьому залежно від виду подорожі мандрівника іменують мореплавцем, космонавтом, бізнесменом, натуралістом і т. д. Таке розмежування поняття відбувається залежно від цілей, напрямків, засобів пересування та інших можливих характеристик. Враховуючи окремі характеристики, умови їх організації та здійснення подорожі можуть входити до складу туристичної послуги [19, с. 154]. Доцільним вважаємо також розглянути визначення поняття туризму з точок зору міжнародних організацій, враховуючи їх досвід діяльності в досліджуваній сфері. Поняття туризму за всесвітньою туристичною організацією передбачає ознайомлення з місцевою інфраструктурою, історичними пам'ятками, природними об'єктами тощо. Схоже поняття туризму подається Міжнародною академією туризму у Монако, яке розуміється також як виїзд людей за межі постійного мешкання, без оплати

здійснюваної діяльності поза межами проживання, з метою оздоровлення, професійно-ділової діяльності бо розширення кругозору з метою пізнання дійсності. Водночас, як відносини та сукупність явищ, наявних при переміщенні поза межами постійного мешкання та роботи, туризм окреслює Міжнародна асоціація наукових експертів. ООН висвітлює туризм як активний відпочинок, результати якого впливають на фізичний розвиток здоров'я та його зміцнення. Також мова йде й про переміщення за межі постійного мешкання та працевлаштування. Туристичне законодавство також окреслює поняття туризму як тимчасове переміщення осіб, що виключає оплачувану діяльність, визначаються також ознаки, як от мета, наявність якої дозволяє здійснювати поділ на види та форми туризму, що містить: оздоровлення, пізнання, професійно-ділову спрямованість тощо. Науковці розглядають туризм поряд з туристичним туром, туристичною діяльністю, видом рекреації, поєднанні з наступними цілями: оздоровчими, пізнавальними, культурно-розважальними, спортивними. Вчені відмічають обов'язковість саме переміщення поза межі постійного мешкання. Наявні трактування обумовлюють багатогранність досліджуваного поняття та неможливість уніфікації останнього. Так, вказане поняття має містити різні складові, які, насамперед, залежать від тих функцій, які виконує досліджувана діяльність, крім того не аби який вплив також на сутність туризму здійснюють галузі та відповідні сфери діяльності, серед яких відмічають: будівництво, транспорт, освіта, охорона здоров'я, спорт, культура, сільське господарство, переробні галузі, рекламні послуги тощо.

Серед українських дослідників туризм розглядається як мобільна форма споживання і рекреаційної діяльності, що ґрунтується на доланні простору, та взаємозв'язком з відповідними видами діяльності людини та середовища його існування [20, с. 13]. Так, як вид економічної діяльності, виразом чого є обслуговування людей поза межами постійного проживання розуміє туризм В. Кифяк [21, с. 69]. З позиції вказаного вченого суб'єкти туристичної сфери здійснюють свою діяльність на підставі платності,

виробництво та реалізацію туристичних продуктів, які є засобами задоволення потреб споживачів, створюють тим сукупний дохід [21, с. 69-70].

Туризм як важливе соціально-економічне явище сучасності тісно пов'язаний з розвитком суспільства та підпорядковується його об'єктивним законам.

Саме реалізація функцій туризму свідчить про вплив на розвиток туризму взагалі. Завдяки функціям відбувається вплив на суспільство, при цьому залежить від нього, стану розвитку його продуктивних сил і виробничих відносин, об'єктивних умов. Комплексний характер потреб людини, зв'язан зі сферою туризму, а також мотивами, які спонукають до відпочинку у формі подорожі. Вказане обумовлює комплексність надаваних послуг під час подорожі, що пов'язано з обслуговуванням туристів, здійсненням функцій туризмом у соціально-економічній сфері. Виходячи з цього, туризм є поліфункціональним явищем. Узагальнення та визначення основних функцій, які виконує туризм, можливе на підставі аналізу наукових досліджень фахівців сфери туризму та туристичної діяльності. Так, можна виділити наступні функції туризму, як економічна, соціальна, гуманітарна та екологічна. Саме з точки зору зовнішнього прояву ознак туризму як об'єкта в системі соціально-економічних відносин, його ролі та призначення відносно суспільства розглядається термін «функція» [22, с. 91]. Економічна функція є однією з пріоритетних функцій, з урахуванням ринкових умов господарювання. В епоху масового розвитку туризму та збільшення потреб подорожуючих постає необхідність виникнення та формування спеціалізованої галузі сфери послуг, як от туристична діяльність, як повинна містити у собі вироблення, реалізацію та організацію споживання продуктів туризму. Так М.І. Кабушкін детально розглянув сутність та склад економічної функції туризму [23, с.62-63]. Вчений виділив п'ять економічних функцій туризму. Проте Т.І. Ткаченко, використовуючи принцип системного

підходу до аналізу туризму, окреслює види економічних функцій туризму поняттям субфункцій [22, с. 92].

Так, сутність виробничої субфункції виявляється у використанні капіталу, землі та праці як факторів виробництва. При цьому створення доданої вартості відбувається під час сумісного використання вказаних факторів саме для виробництва нового продукту. У такому разі підприємства, які працюють у туристичній галузі, сприяють створенню доданої вартості в економіці.

Говорячи про субфункцію створення доходу, варто вказати наступне, що сума затрат туриста на споживання та на товари майбутнього споживання складають доходи від туризму. Проявом вказаного є формування доходів відповідних туристичних підприємств по господарських операціях. У такій ситуації можливий як прямий так і непрямий ефект.

В такому випадку непрямий ефект визначається мультиплікатором доходу, який залежить від платоспроможного попиту туристів, рівня розвитку туристичної галузі та всієї економіки [22, с.93]. Крім того, дохід (валова додана вартість) і прибуток (чистий дохід), які генерує індустрія туризму, забезпечують прямий внесок у ВВП і національний дохід. Тому слід зазначити, що економічна діяльність у сфері туризму сприяє створенню національного доходу. Ті, чиє робоче місце безпосередньо залежить від туризму, отримують прямий дохід від розвитку туризму. За допомогою механізму оподаткування створено основу для вторинного розподілу соціального доходу. Крім того, варто зазначити, що туризм має прямий і непрямий вплив на зайнятість тощо.

Проявом прямого ефекту є отримання робочих місць саме на туристичних підприємствах, більш всього у туристичних та готельних агентствах. При цьому непрямий ефект на зайнятість населення полягає у створенні додаткових робочих місць у секторі допоміжних услуг, серед яких: торгівля, банківська справа, страхування тощо [24, с. 6].

Не менш важливе значення для розвитку туристичної галузі має субфункція вирівнювання. Сутність її полягає у вирівнювання доходів регіонів з розвиненою промисловістю та регіонів з первинним ландшафтом завдяки створенню туристичних підприємств. При цьому значення має зацікавленість туристами навколишнім середовищем з первинним ландшафтом та станом повної рівноваги, що здійснює позитивний ефект на потенційних туристів.. Мова йде про регіони, де переважає розвиток сільського господарства. При цьому вважається порівняно с сільськогосподарськими регіонами, промислові регіони є більш економічно розвиненими. Отже, проявом субфункції вирівнювання є згладжування рівня економічного розвитку, що виявляється у формуванні доходів по витратам туристів з промислових регіонів.

Важливе значення також у розвитку туризму має зовнішньоекономічна функція, що визначається формуванням платіжного балансу саме з урахуванням експортно-імпортних функцій туризму. У цьому випадку мова йде про різницю між експортом та імпортом туристичних послуг, а точніше витрати туристів в країні, та витрати резидентів цієї країни за кордоном.

Якщо ми обговорюємо вартість як частину туристичної діяльності, наступна містить: поточні витрати туристів у відвідуваній країні/регіоні (житло, харчування, витрати на проїзд місцевого транспорту тощо); туристи, які купують довгострокові товари в країні відвідування (автомобілі, меблі тощо); імпорт і експорт товарів для туристичних цілей (обладнання, продукти харчування тощо); оплата міжнародним перевізникам (в основному авіакомпаніям та/або океанським перевізникам); переказ (перерахування заробітної плати людям, які працюють у іноземні туристичні компанії, грошові перекази на особисті потреби); інвестиції зарубіжного та іноземного капіталу (зазвичай використовуються при будівництві туристичних місць); виплати відсотків, прибутку та дивідендів (операції, що повертають інвестиції в країну походження капіталу). Витрати, як складові туристичної

діяльності містять у собі затрати, які несуть туристи, залежно від певного виду. Серед таких витрат можна виокремити, які пов'язані з проживанням, харчуванням, оплатою транспорту, покупкою техніки та меблів, оплата міжнародного перевезення, грошові трансфери, заробітна плата співробітникам туристичної сфери, інвестиції, пов'язані з будівництвом та розміщенням туристів, виплата процентів та дивідендів та інші.

Звернімо також увагу на відновлювальну субфункцію туризму, яка сприяє відновленню матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури, вкладення коштів на реставрацію пам'яток культури та історії, природоохоронні заходи, збереженню культурної спадщини.

Т. Ткаченко, досліджуючи сферу туризму, виділяє продуктивну субфункцію. Проявом вказаної є наступне: позитивні емоції, відпочинок, зміна оточення, нові враження також сприяють відновленню фізичних сил та психологічного здоров'я людини. При цьому туризм впливає на підвищення працездатності та продуктивності праці людей [22, с. 95]. Проте, окремі науковці продуктивну субфункцію відносять до економічної, але з непрямим ефектом. Так, кожен субфункцію можна розглядати окремо, проте всі вони взаємопов'язані та утворюють економічну функцію.

Зауважимо, функції туризму не обмежуються виключно економічною. Окрім економічної виділяють також соціальну, гуманітарну та екологічну, політичну, виховну функції туризму. Для туризму також характерна соціальна функція яка також перетинається з економічною у рамках продуктивної субфункції. Не аби яку роль грає науково-технічний прогрес, який змінює життя людей у прогресивному та динамічному напрямку. Ознаками розвитку науково-технічного прогресу є інтенсифікація праці, автоматизація та комп'ютеризація виробництва, ізоляція від природи та її ресурсів, збільшення стресових ситуацій на роботі та вдома, що сприяє появі втоми різного характеру (фізичного та психологічного), чим знижує трудову та життєву активність. Отже, туризм є активною багатоплановою формою відпочинку, чим поліпшує стан здоров'я людини, відновлення працездатності

та підвищенню продуктивності праці. Використання можливостей туризму для формування усебічно розвиненої особи, є проявом гуманітарної функції. Мова йде про розширення кругозору людини, підвищення інтелекту, що полягає у поєднанні відпочинку з пізнанням навколишнього світу. Подорожуючи, людина задовольняє свої потреби щодо долучення до духовних та моральних цінностей, знань, у тому числі професійних. Крім того туризм має спроможність задовольняти комунікативні потреби людини у обміні інформацією та безпосередньо в спілкуванні. Також зростають поїздки з метою відвідування родичів, друзів та встановлення ділових контактів. Також туризм здійснює вплив на розвиток та розширення міжнаціональних контактів.

В сучасних умовах простежується попит на екологічний, сільський та зелений туризм. При цьому критеріями щодо прийняття рішення стосовно подорожі є стан довкілля та забезпечення екологічної безпеки. У цьому сутність реалізації екологічної функції туризму. У результаті відбувається збереження та відновлення природи та її складових компонентів через організацію різних форм туристичної роботи, як от природовиховної, природопізнавальної та природоохоронної [25, с.83].

Соціокультурна функція туризму здійснює вплив на суспільне життя держави, яка саме приймає туристів. Проявом вказаного є бажання зосередити увагу на досягненнях національної культури, історичних традиціях, культурно-історичних коренях, особливостях національного менталітету. Така зацікавленість викликає у населення почуття гордості та прагненні зберегти національні традиції. Водночас діє необхідність готувати матеріали екскурсій та підтримувати історико-культурні пам'ятки у належному стані для показу туристам.

Виховна функція є близькою до попередньої. Туризм при цьому відіграє помітну роль у вихованні молодого покоління, цікаві маршрути та насичені екскурсійні програми розширюють кругозір дитини та формують її світогляд. Зауважимо, в Японії організовано порядок здійснення подорожей

школярами у межах країни. Подібне також простежується у туристичній практиці України, що закріплено у колі завдань розвитку туризму у державі.

Туристичні подорожі та екскурсії представляють собою школу, де відбувається виховний вплив природним шляхом, при цьому не травмуючи психіку людини. Ще в епоху Просвітництва (XVII-XVIII ст.) виховна функція туризму виявилася активним стимулом виникнення екскурсійної справи. Отже, обмін культурними цінностями виступає каталізатором культурного збагачення націй та фактором переосмислення суспільних цінностей людства. Вираження туризму формою «народної дипломатії» відображає його політичну функцію. При цьому засобами туризму здійснюється зв'язок зі світом. Завдяки цьому відбувається інтеграція у світову співдружність. Туризм як активна форма спілкування допомагає встановленню культурно-економічних зв'язків між народами, взаєморозумінню та взаємопізнанню націй.

Отже, функції туризму поєднані між собою та утворюють цілісну систему регулювання туристичної індустрії. При цьому функції туризму перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодоповненні, утворюють цілісну систему.

1.2 Правове забезпечення туризму

Організація та здійснення туризму базується на правовій основі, якою регулюються питання туристичної сфери. Правову основу складають: Конституція України [26], міжнародно-правові акти, які регулюють питання туристичної діяльності, Закон України «Про туризм» як спеціальний нормативно-правовий акт [18], галузеве законодавство та підзаконні нормативно-правові акти у сфері туризму.

Конституція України є Основним Законом держави, що становить вищу юридичну силу, закріплює засади правового регулювання туристичної сфери у тому числі, та водночас регулює туристичну діяльність. Нормами

вказаного акту (ст. 45) закріплюється право на відпочинок, конкретизовано основи забезпечення права на відпочинок, як от щотижневий та надання щорічної відпустки. Крім того Основним Законом гарантується свобода пересування, вибір місця проживання, право вільно покидати територію держави, за наявності виключень, встановлених законом. (ст. 33). Також Конституцією закріплено право на здійснення підприємницької діяльності у сфері туризму та виключення зловживання монопольним становищем, недобросовісної конкуренції та її неправомірного обмеження (ст.42), регламентовано захист прав споживачів та контроль за якістю та безпечністю продуктів, всіх видів послуг та робіт. Туристичну діяльність в Україні регулює законодавство з питань туризму, що включає Закон України «Про туризм», та інші законодавчі та підзаконні акти. Закон України «Про туризм» є основним, закріплює загальні питання регулювання туризму, що включає правові, організаційні та соціально-економічні засади. Вказаний закон повинен забезпечувати закріплені на конституційному рівні основні права людини, серед яких право на відпочинок, свободу пересування (переміщення), охорону здоров'я, безпечне довкілля тощо. Враховуючи це, законом окреслено питання регулювання відносин організації та здійснення туристичної діяльності та правові підстави останнього, основи раціонального використання туристичних ресурсів. Визначеним законом неможливо врегулювати всі організаційні питання, що регулюють туристичні відносини. Отже, для цього приймаються підзаконні акти, що більш детально закріплюють питання туризму. Підзаконні акти не повинні суперечити Конституції України та законам.

На данному етапі Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року [27]. Основними цілями стратегії є: низка заходів для підтримки розвитку туризму, особливо для створення привабливого інвестиційного середовища в туризмі та курортах; забезпечення належного рівня міжгалузевої координації та міжрегіонального співробітництва, що сприятиме раціонально використовувати туристичні

ресурси, та дозволити оптимізувати витрати державного та місцевих бюджетів на реалізацію заходів у сфері туризму та курортів, об'єднати зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, представників туристичного бізнесу, інших відомств та інститутів громадянського суспільства для популяризації України в усьому світі та формування іміджу України, як привабливої для туристичної індустрії; уніфікація національного законодавства з європейським; дотримання цілей та принципів, проголошених у документі про національну стратегію розвитку. Вказаним документом також окреслено порядок реалізації нормативно-правової бази туристичної сфери, що включає також розвиток курортів. По-перше охоплює імплементацію законодавства Європейського Союзу у розвиток туристичної діяльності, з урахуванням позитивного досвіду розвитку туристичної галузі зарубіжних країн. Серед іншого включає пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів про туризм та курорти, у тому числі розробка проектів створення саморегулювальних організацій досліджуваної сфери; лібералізація візового режиму, у тому числі його спрощення для туристів з країн цільового ринку; оновлення міжнародних угод про співробітництво в туристичній галузі та курортній сфері; крім того встановлення порядку функціонування представництв іноземного туризму в Україні. По-друге, уніфікувати національні стандарти туристичної індустрії з міжнародними та підвищити якість національного туристичного продукту за допомогою таких методів: впровадження міжнародних систем якості обслуговування в таких сферах, як туроператори та туристичні агенції; готелі та подібне розміщення; харчування компанії; гіді-переклади та гіді; туристичні центри; оздоровчі центри, курорти, пляжі, кемпінги, дайвінг, екологічний та сільський (зелений) туризм тощо; інші пріоритетні види туризму в штатах та регіонах; виставки, конгреси та ін.; визначити та забезпечити типізацію та спеціалізацію курортів. По-третє, лібералізація та ефективний нагляд за комерційною діяльністю в туристичній та курортній сферах: скасування ліцензій

туроператорів, впровадження альтернативних механізмів, ефективний нагляд за туроператорами та іншими учасниками туристичного ринку; скасування обмежень щодо готелів та подібних місць розміщення; відміна обов'язкової класифікації та заохочення добровільності класифікації, створення необхідних умов та підстав для організації діяльності державний туристичних операторів та підтримки малого бізнесу в туристичній та курортній сферах. Не менш важливими актами, які регулюють питання туристичної діяльності є Цивільний кодекс України [29] та Господарський кодекс України [30]. Цивільний кодекс України встановлює правовий статус фізичних осіб – суб'єктів туристичної діяльності та юридичних осіб, а також порядок набуття ними статусу юридичної особи, порядок укладення, зміни та розірвання договорів, у тому числі виконання туристичної діяльності та протоколу надання туристичних послуг. Господарський кодекс України встановлює правові основи господарської діяльності відповідно до положень Конституції України, які ґрунтуються на різноманітності суб'єктів господарювання з різними формами власності, визначає основні принципи господарювання України, регулює економічні відносини між суб'єктами та між цими суб'єктами та іншими суб'єктами господарювання, господарські відносини між учасниками процесу організації та здійснення господарської діяльності.

Питання регулювання взаємовідносин між суб'єктами туристичної сфери також регулюється податковим законодавством України. Податковим Кодексом України визначаються взаємовідносини між суб'єктами господарювання, у тому числі суб'єктами туристичної діяльності, у сфері оподаткування та зборів, зокрема встановлюється детальний перелік податків і зборів, які стягуються в Україні, та порядок управління ними, платники податків і зборів, їх права та обов'язки, повноваження контролюючого органу, повноваження та відповідальність його посадових осіб у період здійснення податкового контролю та відповідальність за порушення податкового законодавства [31].

Крім того, питання, що регулюється туристичним законодавством, включає також Митний кодекс [32]. Законом визначаються правила та порядок перетину товарів та транспорту через митний кордон нашої держави, а також порядок переміщення товарів через митний кордон України різними видами транспортування, зокрема пропуск та оподаткування товарів, які перетинають митний кордон України громадянами та суб'єктами, що здійснюють туристичну діяльність. Також правове регулювання туристичної діяльності регламентується нормами, які безпосередньо регулюють основи та умови здійснення туристичної діяльності, що насамперед, стосується суб'єктів здійснення, їх правового статусу та ліцензування туристичної діяльності. Вказані норми закріплено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [33], яким визначено порядок реєстрації як юридичної, так і фізичної особи, яка планує стати підприємцем, в нашому випадку суб'єктом туристичної діяльності, при цьому установлює порядок державної реєстрації припинення як юридичної особи, так і підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця та Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [34], який визначає види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, стосовно теми дослідження: туроператорська діяльність, порядок ліцензування; регулювання питань державного контролю у вказаній сфері, а також питання відповідальності за порушення ліцензійного законодавства суб'єктами господарювання, органами управління окресленої сфери регулювання, що є визначальним у питаннях туристичної діяльності.

Закон України «Про страхування» [35] регулює відносини у сфері страхування; що містить засади розподілу страхових послуг, їх створення, захист інтересів суб'єктів страхової діяльності у туристичній галузі.

Порядок здійснення прав громадян України на виїзд з України та в'їзд в Україну врегульовано Законом України «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України» [36], що також містить порядок

оформлення документів для зарубіжних поїздок, визначено випадки обмеження прав громадян у цих питаннях та встановлено порядок розв'язання спорів у цій сфері.

Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності, які затверджено Постановою КМУ, включають порядок отримання дозвільних документів сторонами ліцензійної діяльності та список документів, які необхідно подати до відповідних органів управління в цілях отримання ліцензії на провадження туристичної діяльності.

Питання міжнародного співробітництва регламентуються міжнародними нормативно-правовими актами (договорами, конвенціями, деклараціями тощо). Вказані акти укладаються на підставі Закону України «Про міжнародні договори України» [37]. Зміцнення міжнародного співробітництва відбувається на підставі принципів та норм, які розроблені Всесвітньою туристичною організацією (ВТО). Враховуючи сприяння державою міжнародного співробітництва в галузі туризму, отже, відзначимо, основні акти, які регулюють питання організації та порядку здійснення туристичної діяльності. До таких актів відносяться Договір про співробітництво в галузі туризму, що підписаний в рамках СНД 23 грудня 1993 року, який, наразі з червня 2021 року знаходиться на стадії денонсування, у зв'язку зі збройним конфліктом з Російською Федерацією [38], а також двосторонні угоди з Індією, Грузією, Великим Герцогством Люксембург, Туреччиною, Тунісом, Вірменією, Кувейтом (2019), Сербією (2019) тощо.

Крім того, збільшення туристів відбулося завдяки підписаній в березні 2017 року двосторонньої угоди про взаємні поїздки громадян за ID-картками, відповідно до якої громадяни України та Туреччини, які користуються паспортами у формі картки (ID), можуть перебувати без віз на території, відповідно, Туреччини та України строком до 90 днів протягом 180 днів [39].

Більшість декларацій та рекомендацій у сфері туризму прийнято в рамках ВТО. До них належать Манільська туристична декларація 1980 року,

Туристична хартія та Кодекс туриста 1985 року, Сеульська декларація про мир і туризм 2001 року та Осацька декларація тисячоліття 2001 року, які містять програму дій щодо розвитку ринку міжнародного туризму, збереження природної та культурної спадщини та розвиток інформаційних технологій.

Манільська декларація про світовий туризм була прийнята на Всесвітній туристичній конференції, що проходила в Манілі (Філіппіни) з 27 вересня по 10 жовтня 1980 року. Конференція проходила за участю 107 делегацій і 91 делегація-спостерігач, скликані Всесвітньою туристичною організацією, які взяли участь у Всесвітньому туристичному конгресі, щоб прояснити справжню важливість усіх аспектів туризму та його ролі в динамічному та мінливому світі. Манільська декларація містить 25 пунктів. Манільська декларація про соціальні дії в туризмі була прийнята в Манілі 22 травня 1997 року.

Гаазька туристична декларація була прийнята 14 квітня 1989 року на Міжпарламентській конференції з туризму, яка проходила в Гаазі (Нідерланди) з 10 по 14 квітня 1989 року. Вона була організована спільно з Міжпарламентським союзом (МПС) та Всесвітньою туристичною організацією (ВТО) на запрошення нідерландської парламентської групи. Гаазька декларація містить 10 принципів. Зокрема, в Принципі 9 йдеться про необхідність створення мережі навчальних закладів, які зможуть не лише надавати підготовку, а й надавати туристичну освіту на основі міжнародних стандартизованих курсів, що також сприятиме взаємному визнанню дипломів та обміну туристичним персоналом. Принцип 10 передбачає, що туризм повинен плануватися спільно органами державної влади та туристичною індустрією. З огляду на міжнародні масштаби індустрії туризму, її гармонійний розвиток потребує міжнародного співробітництва в усьому світі,

З огляду на міжнародний масштаб індустрії туризму, її гармонійний розвиток потребує глобального та регіонального міжнародного

співробітництва через пряме міжнародне співробітництво та через міжнародні організації, такі як ВТО, а також міжнародне співробітництво між різними компонентами приватного туристичного сектору через неурядові та професійні організації які співпрацюють. Зокрема, у першому розділі «Місце туризму в економічному та соціальному розвитку» зазначено, що туризм є позитивним і постійним чинником розширення знань та взаєморозуміння, що означає зміцнення миру та послаблення міжнародної напруженості; туризм є природоохоронною галуззю, не обов'язково супроводжується катастрофічними наслідками, які часто мають місце в індустріалізації. Однак тут є потенційні небезпеки, як для звичайного середовища, так і для культурного середовища, на це повинні звертати увагу всі країни.

Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму 1989 року є інструментом міжнародного співробітництва та партнерства, союзом народів усіх країн, чинником, що сприяє розвитку індивідуального та колективного туризму. Основні положення декларації такі: туризм – це спосіб проведення дозвілля, є ефективним засобом сприяння соціальному та економічному зростанню країни, має гуманний характер. Природне, культурно-гуманістичне середовище-основні умови розвитку туризму. Кожен має право вільно подорожувати. Спрощення процедур подорожей є основою розвитку туризму. Безпека і захист туристів, повага до їх гідності - найважливіша умова розвитку туризму. Країни повинні вживати заходів для боротьби з тероризмом, покращувати якість туристичних послуг, планувати розвиток туристичної інфраструктури. Парламенти, уряди, державні та приватні організації, асоціації та установи, відповідальні за туризм, фахівці з туризму, а також самі туристи мають ретельно враховувати принципи Гаазької декларації та постійно ними керуватися у роботі.

На конференції в Лісабоні в дослідженнях «Tourism: 2020 Vision» ВТО оголосила про найперспективніші туристські напрями наступного

сторіччя - пригодницький туризм, круїзи, екотуризм, культурно-пізнавальний туризм, тематичний туризм.

Всесвітній саміт з екотуризму відбувся в Квебеку під егідою ЮНЕП та ВТО з 19 по 22 травня 2002 р. і нарешті ухвалив «Квебекську екотуристську декларацію», яка була представлена національним органам влади, приватному сектору, неурядовим організаціям та громадським організаціям, навчальним закладам, міжурядовим організаціям та фінансовим установам. Монреальська декларація про гуманне та соціальне бачення туризму розкриває важливість усіх аспектів соціального туризму. Декларація містить 15 статей. Звернено увагу на соціальний туризм і надано його характеристики. Запропоновані заходи поділяються на спільні рішення соціальних, освітніх та культурних проблем, які сприяють повазі та розвитку людини. Цільові клієнти чітко визначені, відсутня дискримінація за ознаками раси, культури, релігії, політики, філософії, філософії, соціальних ознак. У ньому чітко зазначено зусилля щодо гармонійної інтеграції в місцеве середовище.

Статут Всесвітньої туристичної організації, прийнятий в Мехіко 27 вересня 1970 року, є одним з найважливіших міжнародно-правових актів, що регулюють туристичну індустрію. Вона була створена як міжнародна міжурядова організація. Датою «народження» ВТО вважається 2 січня 1975 р. (з цього дня вступають в силу її правові норми та правила). Статут ВТО є міжурядовою угодою, ратифікованою 51 країною, а її офіційна туристична організація є членом МСОП. 13 грудня 2005 року Генеральна Асамблея ВТО ухвалила нове скорочення своєї організаційної структури (ВТО-ЮНВТО). Відповідно до п.1 ст. 3 Статуту, головною метою ВТО є сприяння туризму для подальшого економічного розвитку, міжнародного взаєморозуміння, миру, процвітання, загальній повазі та дотриманню прав людини та основних свобод усіх людей, незалежно від раси, статі, мови чи релігії, а також співробітництво з метою розвитку туризму щодо надання консультацій та допомоги уряду з широкого кола питань, пов'язаних з туризмом,

включаючи генеральне планування та техніко-економічне обґрунтування, визначення інвестиційних потреб та передачу технологій, а також маркетинг і просування туризму; розвиток людських ресурсів - базова структура системи освіти та підготовки кадрів у сфері туризму, короткострокові та заочні курси, розширена мережа освітніх та навчальних центрів ВТО; навколишнє середовище – практичні заходи ВТО для сприяння сталому розвитку туризму та вирішення екологічних проблем; якість розвитку туризму – ВТО прагне усунути перешкоди для розвитку туризму та сприяти свободі торгівлі в туристичних послугах і вживає заходів для захисту здоров'я та безпеки туристів, статистики, економічного аналізу та дослідження ринку - ВТО є основним центром збору, аналізу та поширення туристичних даних з більш ніж 180 країн і регіонів.

ВТО постійно відстежує та аналізує тенденції розвитку світового туризму, комунікації та документи – відділ новин та комунікацій ВТО діє як видавничий підрозділ. У центрі документації ВТО зосереджена велика кількість джерел інформації та різноманітних даних у сфері туризму. Важливою сферою діяльності ВТО є спрощення туристичних обмінів і процедур; визначення та координація нормативно-правового регулювання туризму також застосовується до надзвичайних ситуацій (епідемії, стихійні лиха тощо). ВТО є єдиною міжурядовою організацією, відкритою для діючого туристичного сектора (приватні туристичні агенції).

Розвиток туризму зумовлює необхідність розроблення, прийняття та вдосконалення нормативно-правового забезпечення туристичної діяльності. Існування великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють туристичну діяльність, визначає необхідність їх класифікації. У сучасній юридичній науці існує багато трактувань класифікації нормативно-правових актів. Більшість вчених виділяють такі класифікаційні ознаки: за юридичною силою (Конституція України, конституційні закони, звичайні закони);

Закони, прийняті законодавчим органом (представництвом державних органів та інших центральних органів, що здійснюють правотворчість на

основі делегування їм повноважень представницькими органами законодавчої влади; уповноваженими громадськими організаціями (муніципальні органи, профспілки тощо); спільними (державними органами та ін. соціальні структури); народом України за участю у референдумі); за предметом правового регулювання: конституційні (Закон України «Про громадянство»), адміністративні (Кодекс України про адміністративні правопорушення), цивільні (Цивільний кодекс України), кримінальні (Кримінальний кодекс України), екологічні (Закон України «Про охорону навколишнього середовища» тощо); за терміном дії: постійні (Конституція України) та тимчасові (розпорядження Кабінету Міністрів України про затвердження стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026), надзвичайні - їх вплив обмежений у часі та залежить від наявності відповідних надзвичайних обставин, передбачених цим Законом; за структурою: прості (Закон України «Про освіту»), кодифіковані (Цивільний кодекс України, Основи законодавства України про культуру); за сферою дії: загальнодержавні (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»), окремих адміністративно-територіальних одиниць (постанови або рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим)

Н.А. Опанасюк виділяє класифікацію нормативно-правових актів у туризмі за двома критеріями: предметом і характером регулювання [40].

У першому випадку нормативно-правові акти України у сфері туризму розподіляють на загальні та спеціальні. Загальні характеризуються тим, що предмет їх регулювання досить широкий та охоплює туристичні та інші суспільні відносини. Спеціальні – акти, які цілком присвячені питанням туризму.

За другим критерієм правові акти поділяються на матеріальні та процесуальні. Акти матеріального спрямування у сфері туризму, які включають матеріально-правові норми: встановлюють права та обов'язки, а також відповідальність сторін. Джерела процесуального законодавства України про туризм регулюють процесуальні відносини у сфері туризму:

видача дозволів на підтримку туризму, ліцензування діяльності у сфері туризму, сертифікація туристичних послуг, в'їзд та виїзд громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, які подорожують; захист прав і свобод людини та громадянина у сфері туризму.

Інші автори розглядають нормативно-правові акти за характером як кодифіковані та некодифіковані [69, с. 73]. Аналізуючи дослідження багатьох авторів з питань юриспруденції та правового забезпечення туристичної діяльності, виділяють чотири групи нормативно-правових актів у сфері туризму: Конституція України; законодавство України про загальний туризм; спеціальне законодавство України про туризм; окрема (четверта група) включає міжнародно-правові акти у сфері туризму. До першої групи належить Конституція України, яка є основою туристичного законодавства, і її норми закріплюють найважливіші відносини у сфері туризму. Друга група - законодавство, що регулює туризм та інші суспільні відносини. Це так зване загальне поведінкове законодавство, яке створює умови для реалізації прав людей і громадян на міграцію, розваги та інших суміжних прав і свобод під час подорожей. До третьої групи належать спеціальне законодавство України про туризм, що охоплює Закон України «Про туризм», Постанови Верховної Ради України про туризм, Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України з питань туризму та Рішення державних компетентних органів з питань туризму. За роки розвитку туризму міжнародним співтовариством були напрацьовані принципи та норми, що регулюють питання у сфері туризму. Це зумовило виділення норм міжнародного права в окрему групу – четверту, яка включає в себе: міжнародні договори (двосторонні) України у сфері туризму; міжнародні конвенції, що регламентують порядок надання туристичних послуг, рішення міжнародних недержавних організацій з питань туризму тощо.

Висновки до розділу 1

Досліджуючи поняття туризму, був проведений аналіз з позицій історичних етапів виникнення вказаного терміну, під яким розумілося та розуміється певний вид діяльності, залежно від направленості та мети окресленої категорії. Категорія «туризм» окреслено як напрям різних сфер знань, діяльності держав, що змінюється зі зміною та розвитком цивілізацій, які обумовлюють певні потреби, у тому числі пов'язані з реалізацією певних цілей людей, якими охоплюється індустрія відпочинку. Охарактеризовано чотири етапи розвитку туризму, початок яких охоплюється ХІХ ст. та сучасний період, висвітлено основні етапи формування туристичної індустрії. При цьому акцентовано увагу на школах туризму: західноєвропейській та північно-американській, позитивний досвід яких поширювався серед держав. Крім того проаналізовано поняття «туризм», яке сформулювалося з позиції різних галузей теорії та практики, що має різне змістовне наповнення. Також охарактеризовано визначення поняття туризм з точок зору діяльності міжнародних організацій, що включає активний відпочинок, який характеризується впливом на зміцнення здоров'я та пов'язаний із пересуванням за межі постійного проживання. Акцентовано увагу на визначенні поняття туризму як сфери господарювання з обслуговування осіб. Окреслено ознаки такої діяльності. Певна роль відводиться саме меті туризму, яка й відрізняє туризм від інших видів діяльності. Розглянуто поняття туризму у широкому та вузькому значення. Також туризм розглядають як соціальне явище, метод пізнання різного роду цінностей, з точки зору статистики, з наукової точки зору як вид рекреації, що пов'язано з виїздом за межі місця проживання. Проведено паралель поняття туризму з подорожжю. На відміну від подорожі, туризм передбачає тимчасове переміщення людини в досить короткі проміжки часу. Поділ вказаних вище понять здійснюється залежно від цілей, напрямів, засобів пересування тощо. Вказано на багатогранність формулювання категорії туризму та неможливості його уніфікування, при цьому проаналізовано позиції вчених щодо характеристики останнього. Висвітлено основні функції

туризму, через які здійснюється вплив на людину та суспільство в цілому. Серед функцій виділено: економічна, соціальна, гуманітарна, екологічна, виховна, політична. У рамках вказаних функцій також виділено та охарактеризовано субфункції, або їх підвиди. Визначено правову основу туризму та охарактеризовано загальний зміст останньої.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Державне регулювання сфери туризму

Основними завданнями державного регулювання в туристичній сфері є: забезпечення основних конституційних прав, як от відпочинку громадян, свободи пересування, відновлення та зміцнення здоров'я, на безпечне для життя та здоров'я довкілля, а також задоволення духовних потреб та інших прав, визначених Конституцією України, безпека туризму, захист прав і законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав і законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель і споруд; охорона цілісності українських туристичних ресурсів, а також раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування національних та громадських інтересів при плануванні та забудові території, створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, підтримка пріоритетних напрямків туризму.

Відносини в сфері туристської діяльності це складні суспільні відносини, в яких беруть участь чотири сторони: туристська фірма, турист, держава і організації туристичної індустрії (перевізники, засоби розміщення, підприємства громадського харчування). У зв'язку з тим, що здійснення туристичної діяльності за відсутності однієї з названих сторін є неможливим, особливого значення набуває координаційна політика зі створення балансу між суб'єктами туристських відносин. Головним інструментом балансової політики є дієвий правовий механізм державного регулювання туристської діяльності [42].

Важливу роль у розвитку туристичної діяльності відіграє державна підтримка у сфері туризму, тому необхідно звернути увагу на інститути та повноваження установ, які забезпечують та гарантують відповідні заходи

щодо цільової підтримки державою туристичної інфраструктури. Державне регулювання туризму означає, що органи державної влади цілеспрямовано впливають на діяльність суб'єктів господарювання туристичної сфери, надають різноманітні послуги з розміщення, транспортування та розваг для забезпечення ринкових механізмів, соціально-економічних пріоритетів та концепції єдиного розвитку туристичного сектору. У науковій літературі під державним регулюванням туристичної діяльності розуміється система дій і заходів держави щодо вибору і застосування сукупності інструментів, за допомогою яких здійснюється прямий чи опосередкований вплив на об'єкти й суб'єктів туристичної діяльності та створюється сприятливе середовище для розвитку цього виду діяльності [43]. Застосовуючи усталені положення теорії права, за аналогією можемо визначити, що відповідно до Закону України «Про туризм» державним регулюванням туризму є здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та контролю за діяльністю в галузі туризму з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування та забезпечення безпеки туризму тощо. У Законі України «Про туризм» закріплено найбільш важливі законодавчі установлення щодо місця й ролі туризму в державі, принципів державного регулювання туризму, про основні цілі, пріоритетні напрями й шляхи (засоби) реалізації державної політики в галузі туризму (ст. 6-12) [18]. Регулююча функція держави знаходить своє виявлення в розробці й прийнятті законодавчих актів у сфері туризму, встановленні умов провадження туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація й стандартизація у сфері туристичної діяльності, дозвільна система на право здійснення туристичного супроводу, обмеження діяльності іноземних суб'єктів господарювання тощо), у забезпеченні сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання, а також у створенні спеціального правового механізму, який забезпечує державний контроль за

діяльністю в галузі туризму. Крім того, серед функцій держави, без здійснення яких неможливий ефективний розвиток туризму, можна також виділити: виконавчу, що спрямована на забезпечення застосування встановлених норм у відносинах між суб'єктами туристичної діяльності, ґрунтується на владних повноваженнях і включає заходи заборони, дозволу та примусу; контролюючу, що здійснюється уповноваженими державними органами та суб'єктами туристичної діяльності з метою захисту прав і інтересів їх учасників.

Тож згідно ст. 6 Закону України «Про туризм» реалізація національної політики у сфері туризму відбувається таким чином: визначають та реалізують основні напрями національної політики у сфері туризму, пріоритетні напрями розвитку туризму; визначають класифікацію та порядок оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорону; використання бюджетних коштів на формування та виконання планів розвитку туризму; визначення основ безпеки туризму; стандартизоване управління відносинами в туристичній сфері (туризм, готелі, екскурсії); та інші види громадських послуг); туристичні ліцензії; стандартизація та сертифікація туристичних послуг; визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців з туристичного забезпечення та видача ліцензій на надання туристичної підтримки; створення систем статистичного обліку та звітності у сфері туризму; курортно-розважальні комплекси, організація та здійснення контролю за дотриманням державою туристичного законодавства, визначення напрямів наукових досліджень та підготовки кадрів з туризму, участь у розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Державне регулювання в галузі туризму здійснюється й іншими способами, визначеними законом. Формулюючи принципи державного регулювання туризму, вищезазначений Закон покладає на державу обов'язки сприяти туризму та створювати відповідні умови для його ефективного розвитку, визначати напрями туристичної діяльності, формувати уявлення про Україну як країну з величезними потенційними туристичними

можливостями, здійснювати підтримку й захист українських туристів, туристичних підприємств та їх об'єднань. За таких умов метою державного регулювання у сфері туризму є забезпечення умов для розвитку туризму, створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, безпека туризму та захист прав і законних інтересів туристів.

З урахуванням положень Закону України «Про туризм» та враховуючи вищезазначені обставини, державний нагляд за туризмом визначається кількома аспектами: 1) держава бере безпосередню участь у розвитку туризму: -визначення правових засад здійснення туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація туристичних послуг тощо); забезпечення захисту споживачів туристичних послуг; заохочення внутрішніх та іноземних інвестицій у туристичну галузь, створити нові робочі місця для працівників та забезпечити розвиток туристичної індустрії у високоприбуткову галузь української економіки; - надання пільг цим категоріям людей, забезпечення доступу дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян на туристичні та екскурсійні можливості тощо 2) для туристичної галузі законодавче забезпечення формування та розвитку національного ринку туристичних послуг та створення конкурентоспроможних національних туристичних продуктів: стрндартизоване управління відносинами в туристичній сфері (туризм, готелі, екскурсійні та інші види обслуговування громадян); створення сприятливих умов для розвитку туризму шляхом спрощення та узгодження податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання; розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; 3) державний контроль туристичної діяльності. Державна система контролю за туристичною діяльністю передбачає визначення умов здійснення туристичної діяльності (ліцензійні вимоги, стрндартизація, сертифікація туристичних послуг); визначати кваліфікаційні вимоги до посад експертів з туристичного

забезпечення та видавати ліцензії на підтримку туризму; створення туристичних, курортних розваг; створення системи статистичного обліку та звітності у сфері курортно-рекреаційного комплексу, організації контролю якості туристичних послуг, які надаються; застосування інших заходів за порушення туристичного законодавства; 4) захищати чесну конкуренцію на ринку туристичних послуг та запобігати виникненню монополії у цій галузі. Слід також наголосити, що Закон України «Про туризм» (ст. 6) визначає пріоритети національної політики у туристичній сфері, зокрема: удосконалення нормативно-правової бази регулювання відносин у туристичній сфері; забезпечення того, щоб туризм став високоприбутковою галуззю туристичної сфери.

Зважаючи на положення Закону України «Про туризм» та враховуючи вищезазначене, державне регулювання туризму визначається кількома напрямками: 1) пряма участь держави у розвитку туризму: визначення правових засад здійснення туристичної діяльності (ліцензування, сертифікація туристичних послуг тощо); надання гарантій щодо захисту споживачів туристичних послуг (запровадження обов'язкового фінансового забезпечення відповідальності туроператорів/турагентів перед туристами, здійснення обов'язкового страхування туристів (медичного та від нещасних випадків) тощо; заохочувати вітчизняні та іноземні інвестиції в розвиток туристичної галузі, створювати нові робочі місця, забезпечувати розвиток туристичної галузі у високоприбуткову галузь української економіки, забезпечувати туризм для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом надання пільг для цих категорій людей та безбар'єрного огляду визначних пам'яток; спрямування бюджетних коштів на розробку й реалізацію програм розвитку туризму тощо; 2) законодавче забезпечення формування та розвитку туризму, захисту національного ринку туристичних послуг, створення конкурентоспроможних національних туристичних продуктів: нормативне регулювання взаємовідносини в туристичній сфері (туризм, готелі, тури та інші послуги з

питань обслуговування); створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом гармонізації видів регулювання (податкового, валютного, митного, прикордонного тощо); розширення міжнародного співробітництва та утвердження України на світовому туристичному ринку; 3) державний контроль за діяльністю в галузі туризму. Система державного контролю за діяльністю в галузі туризму передбачає: визначення умов провадження туристичної діяльності (ліцензійних вимог), стандартизації і сертифікації туристичних послуг; визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу; встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу; організація здійснення контролю за якістю наданих туристичних послуг; накладення стягнень і вжиття інших заходів за порушення законодавства в галузі туризму; 4) захист добросовісної конкуренції на ринку туристичних послуг, запобігання монополізму. Слід також акцентувати увагу, що Законом «Про туризм» (ст. 6) визначено також і основні пріоритетні напрями державної політики в галузі туризму, серед яких: удосконалення нормативно-правової бази регулювання відносин у туристичній сфері; забезпечити, щоб туристична галузь стала високоприбутковою галуззю української економіки, заохочувати внутрішні та іноземні інвестиції в розвиток туризму, створювати нові можливості працевлаштування; розвивати в'їзний і внутрішній туризм, сільський та екологічний (зелений) туризм; розширити міжнародне співробітництво для утвердження України на світовому туристичному ринку; створити сприятливі умови для розвитку туризму шляхом спрощення та узгодження податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів нагляду; - надання пільг для цих категорії громадян, які забезпечують можливість подорожувати та оглядати визначні пам'ятки дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян.

У той же час, у ст. 6 Закону України «Про туризм» відзначено є пріоритет в'їзного та внутрішнього туризму з точки зору державного

регулювання, однак в країні досі не створено реального механізму для імплементації цієї настанови. Враховуючи розвиток туризму та важливий статус країни в цілому, слід зосередитися на наступному. В епоху незалежності України виїзний туризм явно випередив в'їзний, тому головною метою державного нагляду має бути відновлення прийняттого балансу та стимулювання внутрішнього туризму, що сформує імідж країни як країни туристично привабливої. Вважається, що розвиток соціального туризму має особливе значення і має підтримуватися та розвиватися за допомогою держави та керуватися положеннями Конституції України. Ці конституційні положення визначають, що Україна є соціальною державою, а її політика спрямована на створення умов для того, щоб люди вели гідне життя та здійснювали вільний розвиток.

Прийняття спеціального законодавства про соціальний туризм сприятиме закріпленню пріоритетного статусу соціального туризму, що створить реальну гарантію реалізації прав людини (особливо вразливих верств населення) прав у сфері туризму. Крім того, рекомендовано визначити фактичні кроки, зроблені державою для підтримки пріоритетного в'їзного та внутрішнього туризму в Україну (зокрема, спрощення та узгодження податкового законодавства: звільнення від експортного податку на додану вартість та зниження ставок податку на прибуток; популяризація туристичних можливостей України за кордоном, у тому числі функціонування туризму за рахунок держбюджету, участь у відомих закордонних туристичних та виставкових заходах, а також створення територій з пріоритетним туристичним розвитком та сприятливим інвестиційним середовищем. Проте, не зважаючи на певні проблемні питання, все ж таки державою створено законодавчі механізми впливу на становлення та розвиток внутрішнього туризму. При цьому державне регулювання здійснюється органами усіх гілок влади, враховуючи їх функціональні напрямки діяльності, у формі та за допомогою способів та засобів, окреслених у діючому законодавстві.

Згідно норм діючого законодавства держава в особі різних органів здійснює регулюючий вплив на сфери діяльності за допомогою відповідних регулюючих засобів. Так відповідно до туристичної сфери засобами регулюючого впливу є наступні: ліцензування; сертифікація та стандартизація у сфері туристичної діяльності; визначення кваліфікаційних вимог до фахівців супроводу туристичної діяльності, видачі дозволів щодо такої діяльності; обмеження стосовно туроператорської та турагентської діяльності; надання податкових пільг тощо.

У відносинах з іншими країнами та міжнародними туристичними організаціями державним органом, що забезпечує представництво та реалізацію інтересів України у сфері туризму, є центральний орган виконавчої влади у сфері туризму - Державне агентство розвитку туризму України. Україна бере участь у діяльності міжнародних туристичних організацій відповідно до встановлених міжнародно-правових зобов'язань та статутних документів таких організацій [44]. З метою розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку та ефективного використання її туристичних ресурсів її торговим представництвам надано певні повноваження щодо представлення інтересів України у сфері туризму за межами України. За поданням Державного агентства розвитку туризму України, центрального органу виконавчої влади у сфері туризму, Кабінет міністрів України може відкривати туристичні представництва за межами України. Порядок створення, функціонування та ліквідації таких представництв відповідно до міжнародних договорів визначається Кабінетом Міністрів України.

2.2 Форми та види туризму

З огляду на дослідження дефініції туризму, зазначимо, що поняття «туризм» не має єдиного вираження, а його вплив на існування форм і видів потребує більш глибокого наукового аналізу. У науковому середовищі

достатня кількість класифікацій видів туризму з різних причин є потужною науковою дискусією, в якій необхідні рішення. Тому актуальною є проблема визначення найкращих критеріїв для визначення класифікації видів туризму. Відповідно до ст. Статтею 4 Закону України «Про туризм» визначено, що туризм організовується у формі міжнародного та внутрішнього туризму.

До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі по Україні постійних нерезидентів України та виїзний туризм – подорожі громадян України та людей, які проживають в Україні, до іншої країни. Внутрішній туризм – це подорожі по території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

За типами людей, які подорожують, їхніми цілями, використовуваними або відвідуваними об'єктами чи іншими характеристиками, розрізняють такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для людей похилого віку, для людей з обмеженими можливостями, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний, сільський, гірський, мисливський, аматорський тощо [18]. Беручи до уваги наявність достатньо великої кількості класифікацій туризму, доцільним вважаємо зупинитися на найбільш поширених класифікаціях. Так, згідно позиції М.П. Крачило, який є прибічником поділу туризму на класи, форми та види, туризм поділяється на два великих класи, серед яких: внутрішній (національний) та іноземний. При цьому внутрішній туризм обслуговує, головним чином, громадян своєї країни. В той же час завданням іноземного туризму є обслуговування іноземних туристів, система подорожей та обмінів, які здійснюються на основі міждержавних договорів з урахуванням діючих міжнародних норм [2, с. 30]. З позиції поділу туризму за формами, М.П. Крачило вказує критерієм класифікації різні ознаки. За характером організації туризм поділяється на організований та неорганізований. При організації туризму розрізняють груповий та індивідуальний туризм. За строками та тривалістю перебування у подорожі М.П. Крачило поділяє туризм на короткостроковий та довгостроковий, за

територією – на місцевий та дальній, в свою чергу іноземний поділяє на внутрішньоконтинентальний, міжконтинентальний, навколосвітній. За інтенсивністю туристичного потоку туризм поділяється на постійний та сезонний. За віком учасників розрізняють дитячі, молодіжні та дорослі тури (іноді окремо описуються тури так званого «третього віку») [45, с. 31]. На думку М.П. Крачило, види туризму визначаються метою туристичної подорожі.

Науковець розрізняє наявність курортно-оздоровчого, культурно-оздоровчого, пізнавального та ділового або професійного, релігійного, промислового та спортивного туризму. За різними видами транспорту, якими користуються туристи, індустрія туризму поділяється на такі види: автомобільний, автобусний, мотоциклетний, авіаційний, морський, річковий, залізничний, гужовий, велосипедний, пішохідний, лижний, водний, підводний, спелеологічний, комбінований, змішаний [45, с. 33]. В. Квартальнов та І. Зорін визначили класифікацію туризму як розподіл однорідних груп у туристичній діяльності на основі певних видових критеріїв [45, с. 33]. Автор пропонує розглянути дев'ять основних категорій, які виділяють категорії туризму.

Дещо інший поділ туризму на види та форми дає Г. Яковлєв [47, с. 15]. Як ознака, що дозволяє класифікувати туризм за типами, вчені використовують стимули, які мотивують людей подорожувати. До виду туризму він відносить відпочинковий туризм, культурно-дослідницький туризм, соціальний туризм, спортивний туризм, економічний, науково-політичний туризм. Іншими словами, вчені класифікують туризм за внутрішніми факторами, а туризм за формою - на основі зовнішніх факторів і причин. Підсумовуючи, до туристичних форм з позиції Г. Яковлєва належать: за походженням туристів (за цією формою він розрізняє внутрішній і міжнародний туризм); залежить від його організації (паушальний та індивідуальний); залежить від тривалості подорожі (одноденний та з ночівлею); залежить від віку мандрівника (діти, молодь,

відносно молоді люди, люди середнього віку, пенсіонери); за видом транспорту вчені розрізняють дві форми: власним транспортом і громадським транспортом. транспортний туризм, зимовий і літній туризм поділяють за сезоном. Тому, відзначимо, відсутність чітких підходів до класифікації туризму. Відтак, позиції науковців також різняться стосовно видів і форм. Крім того спостерігається дискусія щодо підстав класифікацій. Отже, організаційними формами туризму, згідно норм діючого законодавства є міжнародний та внутрішній туризм. Розглянемо деякі класифікації видів туризму, та відзначимо їх критерії. Отже, пропонується розрізнити наступні види туризму. За кількістю учасників виділяють: індивідуальний та груповий. Індивідуальний являє собою подорож однієї або декількох осіб за власним планом. Подорож групи людей по одному маршруту і з однаковими для всіх умовами являється груповим туризмом. За масштабами охопленої території, на думку фахівців, виділяють: внутрішній та міжнародний, які, у свою чергу, ще також поділяються на підвиди. Міжнародний характеризується виїздом людей з метою туризму за межі країни постійного місця проживання, а внутрішній – подорожуванням по країні постійного місця перебування особи. За способом організації розрізняють самодіяльний та організований. Плановий туризм являє собою подорож, яка здійснюється на організованій основі туристичними організаціями (туристичними операторами та турагентами) з наданням туристам ряду послуг (екскурсійні послуги, транспортування, проживання, харчування тощо). Групові чи індивідуальні подорожі туристів здійснюються та організовуються ними самостійно, без участі туристичних підприємств [47, с. 37]. Відмітимо, розповсюдження неорганізованого туризму характерно для всього світу, в європейських країнах його частка становить близько 80% від усіх туристичних подорожей [48, с. 23]. За віком подорожуючих, згідно з рекомендаціями ВТО, розрізняють наступні види туризму: дитячий - діти до 14 років; молодь - 15-24 роки; люди середнього віку - відносно молоді, економічно активні люди від 25 до 44 років та економічно активні люди

середнього віку 45-65 років; люди «третього» віку – 65 років і старше [47, с. 39]. За інтенсивністю туристичного потоку розрізняють постійні та сезонні форми туризму. Постійний туризм – це відносно рівномірне відвідування туристичних районів і населених пунктів протягом року.

Постійний туризм характерний для найбільш знаних туристичних центрів: відомих міст світу, курортів, які володіють унікальними лікувальними ресурсами, тощо. Сезонний туризм – це подорожі пов'язані з порами року. У свою чергу, у сезонному туризмі розрізняють односезонний і двосезонний. У певні пори року, переважно влітку чи взимку, поширені односезонні тури зазвичай відбуваються в районах, які відвідують туристи. Двосезонні-характеризуються існуванням туристичного руху, наприклад, влітку та взимку [49, с.38]. З точки зору джерел фінансування розрізняють комерційний туризм і соціальний туризм.

Комерційний туризм орієнтований на отримання туристичними фірмами прибутку [49, с. 39]. Комерційний туризм передбачає самостійну оплату туру замовником, а соціальний туризм повністю або частково оплачується державою, підприємствами або соціальними державними фондами [48, с. 19]. За тривалістю та тривалістю подорожі туризм поділяється на короткотерміновий (до трьох днів) і довготривалий [48, с 25]. За способом пересування туризм поділяється на: пішохідний, залізничний; водний; автобусний; автомобільний; повітряний; велосипедний (мотоциклетний), верховий та комбінований. За метою подорожі можна виділити велику кількість видів подорожей, але найважливішими є наступні. Подорожі на дозвіллі – це подорожі з метою відпочинку, оздоровлення та лікування. Цей вид туризму є найбільшим, зазвичай характеризується тривалістю подорожі, проживанням у готелі [47, с 54]. Пізнавальний туризм включає подорожі з метою вивчення природних, історичних і культурних пам'яток, музеїв, театрів, життя і традицій людей відвідуваних країн. Основою цього виду туризму є багата екскурсійна програма [49, с. 31].

Ділові подорожі пов'язані з діловими чи професійними цілями, але прибуток у тимчасовому перебуванні відсутній. Всесвітня туристична організація включає поїздки для відвідування конгресів, наукових конгресів і конференцій, виробничих семінарів і конференцій, ярмарок, виставок і переговорів. Завдяки глобалізації туристичного бізнесу та прибутковості діловий туризм характеризується високим ступенем життєвості. За оцінками експертів, його частка в міжнародному туризмі досягає 20% [50, с. 25]. Варто відзначити, що істотною перевагою ділових подорожей є можливість їх організації без впливу сезонних факторів. Релігійний туризм – це подорож, спрямована на виконання релігійних місій та відвідування святих місць. [51, с. 83]. Нещодавно сформувалося поняття «сталий туризм». Принципи стійкості в туризмі сформульовані ВТО і Всесвітньою радою з подорожей і туризму, які передбачають нескінченне використання природного та культурного потенціалу на основі цілеспрямованих методів розвитку туризму, перехід туристичних компаній на ресурсозберігаючі технології та зменшення промислових відходів [52, с. 22].

Цей вид туризму проявляється у формі походів і подорожей, які орієнтуються на навколишнє середовище. У багатьох випадках цей вид туризму стає супутником і частиною інших видів туризму. Медичний туризм обумовлений необхідністю лікування різних захворювань. Існує кілька різновидів, які визначаються природним способом дії на організм людини: кліматотерапія, грязелікування, бальнеотерапія та ін. Метою етнічного туризму є відвідування батьківщини туристів та місць проживання рідних і близьких. Спортивний туризм - подорожі для участі в спортивних заходах або в якості глядачів різноманітних спортивних заходів. Пригодницький туризм характеризується напруженою фізичною активністю, яка іноді ставить під загрозу життя мандрівника. Цей вид особливо включає скелелазіння (альпінізм), рафтинг, полювання, джипінг (подорожі на позашляховиках), катання на конях, водний туризм, підводне плавання [53, с. 23].

Так, пригодницький туризм є елітним видом подорожей і коштує дорого [54, с. 245]. Сільський туризм-туристи тимчасово відвідують сільську місцевість, щоб дізнатися про місцевий побут, культуру, традиції та звичаї. Характеристикою соціального туризму є подорожі з метою участі в різноманітних громадських заходах, включаючи демонстрації, зібрання тощо. Промисловий туризм включає відвідування робочих місць і надання відвідувачам можливості зрозуміти технічний процес. Сьогодні в сучасних умовах в Україні промисловий туризм є платформою для налагодження партнерських відносин між владою, бізнесом та місцевими громадами для залучення інвесторів та туристів. Транзитні подорожі охоплюють «іншу мету» подорожі. Варто зазначити, що це не повна класифікація видів туризму за призначенням туризму, оскільки метою туристичної подорожі може бути будь-яка. Нині з'являються все нові й нові види туризму, наприклад езотеричний туризм.

Езотеричний туризм дослівно можна охарактеризувати як подорож «за собою», щоб зрозуміти себе, відкрити нове в житті та по-іншому поглянути на, здавалося б, нерозв'язні життєві проблеми. Зараз популярним є весільний туризм. Якщо донедавна весілля можна було святкувати тільки в нашій країні, то тепер можна їхати куди завгодно, залишається лише вибрати місце. Наприклад, ви можете одружитися в Празі чи Будапешті або провести весілля в Таїланді чи Домініканській Республіці. Існує також секс-туризм-подорож, що задовольняє сексуальні потреби. У деяких регіонах цей напрямок туризму став лідером за останнє десятиліття.

Усі зазначені види туризму за метою подорожі тісно зв'язані між собою і виокремити їх у чистому виді не завжди вдається.

Тому діловий туризм можна поєднувати з екскурсійним, етнічний з релігійним, рекреаційний з екскурсійним, сільський, зелений зі стійким, лікувальним та рекреаційним. Вважається необхідним зазначити, що сталий екологічний туризм відноситься до типу туризму, який передбачає

подорожування природними ландшафтами без їх зміни з метою захисту їх для майбутніх поколінь.

Отже, відзначимо, що туризм – це явище багатогранне, що обумовлює складність класифікації видів туризму. Класифікація полягає у виокремленні окремих видів і форм туризму за різноманітними напрямками. У такому контексті відмітимо, відсутність чіткої загальноприйнятої класифікації туризму, з причини неможливості виокремлення чистих форм та видів сучасного туризму. Отже, вказане потребує додаткового аналізу та вивчення, адже класифікація туризму дозволить розв’язати проблемні питання розвитку та територіальної організації туристичного господарства, крім того виявити попит на окремі види туризму та на підставі цього будувати стратегію розвитку туристичної сфери держави. В таких умовах не треба розраховувати на створення єдиної класифікації видів туризму, яка б задовольняла інтереси усіх зацікавлених сторін туристичного ринку. Проте пошук повинен проходити у певному напрямі який би використовувався для вирішення конкретних завдань, залежно від цілей, закладених в основу класифікації. Наявні класифікації мають також практичне значення, оскільки дозволяє розподілити попит на туристичні послуги та формувати пропозиції та розвивати відповідні об’єкти інфраструктури.

Висновки до розділу 2

У рамках другого розділу кваліфікаційної роботи зосереджено увагу на державному регулюванні туризму, формах та видах туризму. Проаналізовано основні законодавчі акти, якими закріплено основні правові засади досліджуваних питань та категорій, серед яких: Конституція України, Закон України «Про туризм». Крім того акцентовано увагу на органах, які здійснюють регулюючий вплив на розвиток туристичної сфери, функціями яких є ліцензування, сертифікація, стандартизація, дозвільна система на право здійснення туристичного супроводу тощо. Висвітлено окремі складові

аспекти державного регулювання сфери туризму, що здійснюється Державним агентством розвитку туризму України. Державне регулювання туризму визначається як здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та контролю за діяльністю в галузі туризму для захисту законних прав та інтересів громадян, охорони навколишнього середовища, підвищення рівня туристичних послуг та забезпечення безпеки туризму. Крім того вказана діяльність опосередковує вплив органів державної влади на суб'єктів господарювання в галузі туризму, які надають послуги у туристичній сфері. Звернено увагу на обґрунтування актуального значення координаційної політики зі створення балансу між суб'єктами туристичних відносин що передбачає наявність дієвого правового механізму регулювання туристичної діяльності. Вказано на зв'язок відсутності уніфікованого поняття туризму з відповідними формами та видами туризму. Постає питання вироблення оптимальних критеріїв класифікації видів туризму з урахуванням викликів сучасності та наявних потреб суб'єктів туристичного ринку, що передбачає умови для застосування критеріїв класифікації. У цьому аспекті проаналізовано, між іншим законодавчі норми та визначено основні організаційні форми туризму, серед яких: внутрішній та міжнародний, охарактеризовано їх основні ознаки та вказано на наукові погляди стосовно класифікації. Визначено різні критерії класифікації видів туризму, серед яких: характер організації; строки дії та тривалість перебування у подорожі; територіальна ознака; інтенсивність туристичних потоків; способи пересування; мета; вік подорожуючих; пори року; кількість учасників;

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

3.1 Проблеми удосконалення організаційно-правових основ туризму

Туризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури, що відображає рівень розвитку держави, але складна політична та економічна ситуація в сучасній Україні стримує розвиток туристичної індустрії. Наявна невизначеність ситуації відлякує потенційних іноземних туристів, а отже, з метою покращення ситуації, насамперед, необхідно проводити грамотну та професійну інформаційну політику, спрямовану на формування позитивного іміджу країни. Європейська інтеграція України є найважливішою сучасною тенденцією, яка сильно вплинула на реформування туристичної галузі.

Крім того важливим у питаннях розвитку державності, а також туристичної галузі у тому числі, є процес глобалізації. Сучасний етап розвитку туристичної сфери обумовлюється бажанням політичних сил відповідати образу провідників євроінтеграції, що також має вплив на діяльність органів державної влади. Проте не зважаючи на позитивні стремління до євроінтеграційних тенденцій, на практиці спростерігається відсутність реформ, а також наявними є перешкоди та складнощі щодо ведення бізнесу, відсутність позитивних змін у залученні інвестицій та бюджетних коштів на соціальні проекти, які пов'язані з розвитком туризму [55, с. 77]. Отже, для вирішення наявних проблем, та досягнення відповідних цілей, серед яких: Пришвидшення темпів розвитку, ефективності туристичних підприємств, надання пріоритету у вирішенні проблем цієї сфери, що потребує державної підтримки та регулювання. Враховуючи

тенденції розвитку сучасної України, основні проблемні питання, у тому числі щодо розвитку туристичної галузі, вважаємо доцільним виокремити основні фактори, які стримують розвиток нашої держави, зокрема у туристичній сфері. Основними факторами, на нашу думку є наступні: нестабільна політична ситуація у країні і на сході відбуваються військові конфлікти; недоліки регіонального регулювання туристичної галузі; обмеженість рекламної інформації щодо України за кордоном; великий податковий тягар є перешкодою для потенційних інвесторів у туристичну сферу, недостатня кваліфікація персоналу в туристичній сфері, невелика кількість готелів, які відповідають світовим стандартам. В останні роки слабка туристична інфраструктура залишається однією з головних перешкод для ефективного розвитку туристичної галузі України [56]. Крім того спад розвитку туристичної галузі України обумовлюється також пандемією COVID-19 та карантинними обмеженнями. В цьому випадку будівництво нових залізниць і авіарейсів стимулюватиме розвиток важливих туристичних об'єктів. Відсталість технологій також є важливим питанням туристичної сфери. В Україні майже не використовуються технології туризму, які є повсякденними для розвинених країн, серед яких: електронні інформаційні довідники про готелі та маршрути транспортування з переліком та поясненням вартості послуг, які вони надають.

Треба відмітити тенденції інтенсивного розвитку інформаційних технологій, що є позитивним напрямом використання такої можливості щодо виходу на міжнародний рівень в сфері обслуговування клієнтів. У таких умовах розвитку туристичної сфери, важливим є детальний аналіз ринку туристичних послуг з метою визначення динаміки розвитку з урахуванням негативних моментів [57].

Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну в 2020 році, знизилася в чотири рази в порівнянні з 2019 роком. Так, кількість іноземців, які в'їхали на територію країни, в минулому році склала 3 382 097 чоловік. Якщо порівнювати з 2019 роком, коли країну відвідали 13 709 562 особи,

стався спад в чотири рази. За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), більше іноземних відвідувачів прибули з Молдови - понад 930 тисяч чоловік, цей показник в чотири рази менше, ніж роком раніше; Білорусі - близько 464 тисяч, що в п'ять разів менше, ніж в 2019 році; Росії - понад 390 тисяч, їх кількість впала в 5,4 рази; Румунії - 229 тисяч, що в три рази менше ніж роком раніше; Туреччині - 149 тисяч, кількість відвідувачів зменшилася в два рази. Зокрема, в 2020 році через пропуски на ділянках державного кордону в Україну сухопутним шляхом прибутку понад 2,5 мільйона чоловік, морським - щонайменше 122 тисяч осіб, повітряним - близько 703 тисяч. Крім цього, обсяг всіх перевезень в аеропортах України в 2020 році склав 8,66 мільйона пасажирів, що в 2,8 рази менше, ніж роком раніше. «У зв'язку з карантинними обмеженнями і закритими кордонами істотно знизилися міжнародні перельоти», - підкреслили в агентстві.

Так, в минулому році міжнародними перельотами скористалися лише 7,6 мільйона чоловік, з них 39% подорожували чартерними літаками. Обсяг перевезень регулярними рейсами в 2020 році скоротився в 3,5 рази. У той же час чартерні перевезення - менш ніж в два рази. За даними АТ «Укрзалізниця», на які посилається ДАРТ, залізничним транспортом в цілому скористалися 16,7 мільйона чоловік, що майже в три рази менше, ніж в 2019 році [58].

У наукових колах сучасний розвиток туризму визначається як нестабільний, нестійкий та несталий. Щодо розвитку видів туризму, як основних з його форм, більшість науковців акцентують увагу на пріоритеті виїзного туризму, при цьому вважається наявним недостатність контролю у процесі використання туристичних ресурсів. В той же час рівень розвитку внутрішнього та в'їзного туризму визначається у суспільстві одним із головних показників соціально-економічного розвитку держав та якості життя. При цьому зосереджується увага на раціональному використанні туристичного ресурсного потенціалу, з точки зору збереження його для майбутніх поколінь, що визначає його як передумову сталості.

Враховуючи сучасний розвиток держав та певні дослідження туристичної сфери розвитку, можна без сумніву визначити туризм, як феномен XXI ст., виходячи з того, що зі 195 держав світу в туризмі задіяно понад 150 країн. Це дуже значні показники. Крім того останні десятиліття продемонстрували зростання світового туризму. За оцінкою Всесвітньої туристської організації (UNWTO), число туристських подорожей у всьому світі у 2030 р. становитиме 1,36 млрд осіб. Це насамперед означає, що кожен п'ятий житель планети буде здійснювати туристичні поїздки. У світових масштабах туризм становить приблизно 10% ВВП і більш ніж 6% світового експорту [59].

Сьогодні туризм з урахуванням світових тенденцій, є перспективним напрямом соціально-економічного розвитку країни в цілому, окремих регіонів та міст. Практика розвитку туризму в Україні показує поступовий розвиток туризму, але, при цьому не спостерігається стабільність його розвитку.

Наявний стан туристичної галузі дозволяє поряд з оцінкою конкурентоспроможності нашої держави на міжнародному рівні визначити ті проблемні питання, які стримують реалізацію туристичного потенціалу держави у повну силу.

Поясненням вказаного є у першу чергу відсутність системних скоординованих дій, які би дозволили вийти Україні на світовий ринок з набуттям певних відчутних результатів. Проблемою є також низький рівень обслуговування туристів, що є показником кваліфікації працівників туристичної сфери. Низький рівень кваліфікації обумовлено практичною відсутністю якісної системи підготовки та водночас перепідготовки кадрів наявної сфери, при цьому майже відсутні чіткі кваліфікаційні вимоги, які б відповідали світовим стандартам туристичної галузі. Щодо навчальних закладів, то загальна частина таких характеризується відсутністю достатнього досвіду [60].

В умовах розвитку туристичної галузі, актуальним є також питання екологічного стану, що потребує поліпшення. Відзначимо, що не дивлячись на певні позитивні кроки, серед яких, зменшення забруднення атмосфери порівняно з минулим сторіччям, все актуальним залишається питання поліпшення екологічного стану. Підґрунтям для цього є збільшення кількості туристів, у зв'язку з чим необхідним вважається визначення оптимального екологічного навантаження на певні природні ресурси, а також визначення максимальної пропускної спроможності, можливої без шкоди навколишньому середовищу та об'єктам культурної спадщини. Щодо сучасних показників розвитку туризму в Україні відмітимо недостатній розвиток туристичної індустрії. Проявом вказаного є відсутність у повній мірі розміщення реклами туристичних заходів, серед яких роздавання безкоштовних інформаційних буклетів стосовно культурних та природних пам'яток певних територій. Однією з причин низького рівня розвитку туристичної галузі окремих регіонів також є незначна обізнаність щодо різноманіття туристичних послуг та вузьке тлумачення туризму. Незважаючи на існуючі перепони та відставання розвитку туристичної сфери, Україна має величезний потенціал, який використовується неефективно.

Однак іноді виникають ситуації, від яких не можна захиститися. Мова йде про пандемію COVID-19, яка охопила весь світ починаючи з кінця 2019 року, що також відобразилось на рівні розвитку та функціонування туристичної галузі. Перші випадки захворювання було зафіксовано в Ухані (Китай), але поступово вірус поширився на всі континенти.

Станом на початок листопада 2020 року було виявлено понад 46,5 млн випадків заражень цією хворобою у всьому світі, померло понад 1,2 млн людей. Для нашого континенту у тому числі вже були відомі пандемії, серед яких «чума», «іспанка» тощо, але щодо цієї пандемії характерним виявилось поряд із симптомами респіраторного захворювання також пандемія страху, що обумовлено наявністю стрімкого розвитку інформаційних технологій та швидкої передачі інформації у сучасних умовах [61].

На початку виникнення пандемії почали закриватися кордони більшості країн, спостерігалось обмеження транспортного сполучення, незалежно від його виду. Крім того було введено режим обмеження пересування. Україну пандемія охопила на початку березня 2020 року, і вже 12 березня було оголошено локдаун, що негативно сказалося на діяльності багатьох сфер життя, враховуючи туристичну, так як більшість з них призупинили або зупинили діяльність. Наявна пандемія «страху» через високу можливість захворіти зробила свою справу, так як більшість людей відмовилися від туристичних подорожей. Так, за даними соціологічної групи «Рейтинг», за результатами опитування початку серпня 2020 року 66% українців не були у відпустці і не планують її на цей рік. Більшість громадян (майже половина) збиралися проводити відпустку у своєму населеному пункті, або у своїй країні. І тільки 9% опитаних громадян відпочивали або планували відпочивати за кордоном. У ці 9% опитаних входять молоді люди та більш заможні. Відпочивали за кордоном або планують таку подорож [62]. Вказані події вплинули на всі сфери життя по всьому світу, враховуючи світове господарство та туризм як складову. Майже усі експерти з дослідження проблем, які охоплені пандемією COVID-19, єдині у висновках щодо таких масштабів, яких не було з часів Другої світової війни. При цьому є й позитивні моменти, щодо обґрунтування появи нових можливостей та горизонтів, як відповідь на пандемію. Таке можливо в разі перелаштування туристичних підприємств враховуючи сучасні реалії. Однак не завжди це можливо та не завжди приносить позитивні результати. В Україні це питання є доволі проблемним, у зв'язку з відсутністю достатньої державної підтримки сфери туризму, достатнього рівня стимулювання туристичного сектору, причинами чого є слабкість національної економіки. За прогнозами науковців відновлення туристичного сектору почнеться з розвитку внутрішнього туризму, що буде загальносвітовою тенденцією.

Отже, більше 70% китайців та американців планують здійснювати внутрішні поїздки, що є збільшеним показником більш ніж на 10%. Така ж

приблизно ситуація властива й іншим країнам. В основному це пов'язано зі згаданим раніше «страхом пандемії», тобто страхом бути зараженим, або потрапити на карантин далеко від дому. При цьому за потрібне вважаємо відзначити, що порівняно з міжнародним туризмом, внутрішній пандемія зачепила значно менше. Тобто туристичні подорожі всередині країни або відновилися, або й не припинялися. На початку весни в Україні в основному туристи віддавали перевагу індивідуальним поїздкам власним транспортом та недалеко від дому. Саме завдяки соціальним мережам громадяни України робили вибір стосовно місця поїздки, що їх приваблювало.

Не менш проблемним є питання правового регулювання туризму. Нормативно-правова база здійснення туристичної діяльності є недосконалою. Процес формування законодавчої бази розпочався наприкінці минулого століття, появою Закону України «Про туризм» 15 вересня 1995 року. Спочатку Законом не було враховано світовий досвід розвитку туризму та він містив незначну систематизацію пострадянських тенденцій. При цьому об'єктами ліцензування туристичної діяльності були: внутрішній туризм, виїзний туризм, в'їзний туризм, аматорський туризм та екскурсійний туризм. Стандарти регулювання сфери туризму на міжнародній арені значно відрізняли від українських, що викликало деяку неоднозначність поглядів. Також характерним ускладненням на шляху розвитку туризму з урахуванням міжнародних стандартів було небажання українців (учасників туристичного ринку) сприймати таку систему розвитку, оскільки виховувалися на радянському менталітеті розуміння туризму. Не дивлячись на недоліки національного законодавства порівняно з міжнародними тенденціями, на початку XXI ст. було ухвалено зміни до діючого законодавства про туризм, що включало закріплення суб'єктів туристичного ринку - туроператори та турагенти. Вказані зміни допомогли наблизитись національному законодавству до міжнародних стандартів. Тобто відомі туроператори могли зайти на національний туристичний ринок, а також запровадити стандарти комплексного обслуговування клієнтів, тобто запропонувати так званий

«пакетний відпочинок», передусім орієнтований на закордонні курорти. Саме «пакетний відпочинок» виявився дуже зручним вітчизняним туристам, в результаті чого спостерігалось значне зростання виїзного туризму. При цьому недоліком стало зменшення попиту на внутрішній туризм. Адже суб'єкти вітчизняного туристичного ринку відрізнялися від закордонних рівнем обслуговування, комфортністю надання комплексного пакету послуг.

В таких умовах розвитку туристичної галузі спостерігалась бездіяльність з боку держави щодо розвитку внутрішнього туризму, що не мав шансів на активний та ефективний розвиток. Законодавство, яке не зазнало певних змін з питань туризму, не ставило питання щодо обов'язковості просування внутрішнього туризму. Відзначимо, що основним напрямом роботи в сфері туризму туроператорів є саме виїзний туризм. Під час аналізу діяльності туроператорів, враховуючи статистичні дані, спостерігається спад внутрішніх туристів у структурі продажів. Так, порівняно з 2016 роком, коли частка внутрішнього туризму становила понад 15%, у 2018 році показники щодо цього зменшилися втричі. Аналіз норм Закону України «Про туризм» свідчить про відсутність підтримки розвитку внутрішнього туризму у підзаконних актах, хоча у Законі такий туризм визнано пріоритетним, а увага в основному концентрується на практиці коло виїзного туризму. Відмітимо, суттєвими перепонами на шляху розвитку внутрішнього туризму є норми податкового законодавства. Мова йде про п. 4.1.8 ст. 4 Податкового кодексу, чим передбачено нейтральність оподаткування, встановлювати податки та збори таким чином, щоб не впливати або підвищувати конкурентоспроможність платників податків [31]. Так, в укладанні договорів на туристичне обслуговування визначено три сторони, серед яких туроператор, турагент і турист. За умовами договору, турагент/туроператор є посередником між туристом та транспортними, страховими компаніями, готелями й іншими підприємствами та установами. Отже, фактично отримувачем туристичних послуг та замовником є саме турист (фізична особа). Надалі, аналізуючи норми Закону України «Про

туризм», відзначимо місце надання туристичних послуг, яким є країна, на території якої саме надаються туристичні послуги. У тому випадку, якщо турист подорожує за кордон, тобто виїзний туризм, надають туристичні послуги нерезиденти. У такому випадку місцем постачання послуг є територія, яка знаходиться поза межами митної території України. У випадку, якщо здійснюється внутрішній туризм у межах країни, надавачами послуг є резиденти, серед яких готелі, перевізники, інші підприємства. У цьому випадку простежується негативні тенденції щодо здійснення саме внутрішнього туризму, а саме в частині оподаткування.

Відповідно до статті 185.1 Податкового кодексу України об'єктом оподаткування ПДВ є діяльність платника податку з надання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до норм Податкового кодексу України [31] закріплює, що місцем постачання послуг є місце реєстрації постачальника (нерезидента). Отже, в разі здійснення виїзного туризму відсутнім є об'єкт оподаткування податком на додану вартість. А у випадку здійснення внутрішнього туризму вітчизняний виробник туристичних послуг сплачує податок на додану вартість, що в деякій мірі стримує розвиток внутрішнього туризму. При цьому збільшується остаточна вартість турпродукту та зменшується конкурентоздатність внутрішнього туризму порівняно з виїзним. Проте, на сучасному етапі є й деякі позитивні сторони.

Так, 23 грудня 2020 року набрав чинності Закон України від 04.11.2020 № 962-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативної індустрії» [63]. Законом передбачено застосування зниженої ставки ПДВ у розмірі 7% на період 2021-2022 рр. до операцій із постачання послуг із тимчасового розміщення (проживання), що надаються готелями, подібними закладами. Це невеликий крок на шляху розвитку внутрішнього туризму в Україні. Відзначимо, що не тільки питання розвитку загальних напрямів туризму не мають достатнього нормативного забезпечення. Отже, недостатньо

врегульованими є також відносини суб'єктів туристичної діяльності, а саме турагентів та туроператорів. Законодавство з питань туристичної діяльності не визначає чіткої взаємодії між вказаними суб'єктами, у тому числі їх прав, обов'язків, відповідальності перед туристами та туристів перед організаторами. Так ліцензійні умови провадження туристичної діяльності затверджувалися зі значним запізненням. Так, «Ліцензійні умови діяльності туроператорів та туристичних агентств» (тобто правила роботи, які формально регулюють особливості взаємовідносин між суб'єктами туристичного ринку) було вперше затверджено влітку 2007 р., через 3,5 роки після фактичного впровадження українського туристичного ринку туроператорами та туристичними агентствами.

Відмітимо, що в такому вигляді Ліцензійні умови також існували й після 2010 року, коли вже ліцензування турагентської діяльності було скасовано. Отже, простежується відсталість адаптації нормативно-правової бази України порівняно з сучасними світовими тенденціями, що є проблемою на шляху розвитку туристичної галузі. Прикладом вказаного є насамперед внесення 22.05.2019 року змін до Ліцензійних умов відносно провадження туристичної діяльності щодо посилення відповідальності туроператорів за несвоєчасне інформування туристів про зміни у розкладі чартерних рейсів. Також простежується запізнення щодо реакції держави на проблемні аспекти здійснення туристичної діяльності. За рік до цього влітку 2018 року відбувся практично колапс у діяльності вітчизняного туристичного ринку, підставою чого було неможливість відомого туроператора («Джоін Ап») забезпечити своєчасне виконання чартерних рейсів, які було заявлено. Отже, прорахунки туроператора викликали наявність проблем у туристів та турагентів. В той час як відповідальність туроператора на законодавчому рівні була майже відсутня. У такій ситуації туристи також зазнали певних фінансових втрат, але причиною були не тільки проблеми туроператора, а й відсутність обов'язкового страхування фінансових ризиків туристичної діяльності, враховуючи те, що саме такий вид страхування набуває особливого значення.

Враховуючи це, у багатьох країнах для в'їзду потребується обов'язкове проходження ПЛР-тесту. Так, поїздка до Єгипту вимагає обов'язкового проходження ПЛР-тесту на відсутність COVID-19. Також необхідним є надання про це довідки. Тестування має бути зроблене якнайменше за 72 години до прибуття. Якщо тест виявиться позитивним, виїзд до країни стає неможливим, при цьому компенсація можлива, якщо є страхівка від невиїзду. Наявність такої страхівки може включатися до турпродукту, а може й пропонуватися окремо. Однак, такий вид страхування є добровільним, отже, більшість туристів не використовують таку нагоду з метою економії, навіть розуміючи ризики. У випадку запровадження обов'язковості такого страхування, можливе зменшення вартості страхового полісу, виходячи з масовості попиту.

Однак, відсутність страхування може породжувати й інші проблеми. Так, в умовах пандемії COVID-19 значно збільшився ризик банкрутства туроператорів, при цьому не вбачається дієвого захисту туристів на цей випадок. Законом України «Про туризм» (ст. 15) регламентовано наявність фінансового забезпечення здійснення туроператорської діяльності. Однак, еквівалент фінансового забезпечення у розмірі 20 тис. євро є дуже малим відносно річних обсягів продажів відомих туроператорів, сума яких коливається від десятків до сотень мільйонів євро. На даний час існують певні пропозиції щодо збільшення фінансового забезпечення до 5-10% річного обсягу доходів. Цілком ймовірно такі пропозиції не знайдуть підтримки серед туроператорів, однак у період світової кризи, породженої COVID-19, виведення незначної кількості коштів з обороту туроператорів, може потягти призупинення їх діяльності або банкрутство. При таких умовах додаткового значення набуває добровільне страхування від невиїзду, при чому передбачається компенсація не тільки з загальних причин, серед яких хвороба туриста, його смерть або смерть родичів, стихійні лиха, виклик до суду, а й з причин неможливості здійснення туристичної поїздки з вини туроператора та у разі його банкрутства.

Також додаткової уваги заслуговує питання ціноутворення на пакетні тури за кордон. Такі пропозиції включають послуги закордонних партнерів, які в свою чергу вимагають розрахунок у валюті. Однак в Україні заборонено розрахунки валютою за товари та послуги. В такому разі туроператори наводять ціни як у національній валюті та й у іноземній. Але курс у туроператорів вище ніж курс НБУ або ринковий обмінний курс. Такий момент доволі суперечливий та подекуди підпадає під критику. З позиції туроператорів можна допустити закладення певних ризиків валютних коливань, але враховуючи те, що за умовами договорів з турагентами та туристами на оплату надається 1-2 банківські дні, то можливість суттєвих валютних коливань фактично відсутня. Тому постає актуальне питання щодо використання туроператорами валютного курсу, який вище курсу НБУ на 5%. Варіантами вказаного визначають або перестраховання на випадок власного нерозторопства, або ж це додатковий прихований заробіток.

Описана вище ситуація існувала доволі тривалий час, але вже в грудні 2020 року Антимонопольний комітет прийняв рішення стосовно незаконності використання власного обмінного курсу туроператорами, оскільки вказані дії суперечать нормам законодавства про захист від недоброчесної конкуренції у вигляді розповсюдження інформації, яка вводить в оману. Однак питання валютного курсу не єдине питання, яке потребує вирішення. Крім того практично всі туроператори пропонують розстрочку щодо оплати туристичних послуг. Однак характерним є ситуації коли умови оплати послуг та санкції за анулювання турів суперечать один одному. Прикладом цього є наступна ситуація. Туроператор «ТУІ» пропонує вигідні умови замовлення турів до Туреччини на літній сезон 2021 року, тобто передбачається переплата у розмірі 10% від вартості туру, а остаточна оплата за 14 днів до початку туру. Однак, не вигідними вбачаються умови у разі ануляції туру. Мова йде про витрати туроператора, які складають 30% у випадку ануляції за 14 днів до початку. В такій ситуації заручником стає турагент, не дивлячись на те, що пропозиції туроператора орієнтовані на туристів. Тобто

відповідальність за дисципліну оплати послуг покладається саме на турагента. У зв'язку з цим в період пандемії виникли труднощі для учасників туристичної сфери. Так туристи, які замовляли тури влітку 2020 року із попереднім бронюванням з передплатою 10-30% потрапили у складне становище напередодні вильоту за два тижні. Туроператори, не дивлячись на розуміння неможливості надання послуг, вимагали повної оплати турпакета за 14 днів, погрожуючи анулюванням туру та застосуванням фінансових санкцій. При цьому пропонувався вибір, у формі підписання додаткових умов із замороження внесених авансових коштів на суперечливих умовах. В таких умовах туроператори використали факт недосконалого законодавства, скасовуючи тури у випадку форс-мажорних обставин за декілька днів до вильоту, у разі отримання повної сплати послуг, або замороження коштів на невизначений строк.

Також можна зрозуміти й становище туроператорів, в якому вони опинилися у період пандемії, однак у такому разі вбачається недосконалість національного законодавства, яке повною мірою повинно захищати усіх учасників туристичного ринку. Адже проявом та підставою успішності туристичного ринку вважається успішність діяльності його учасників. Крім того взаємини туроператорів та турагентів вимагають впорядкування та систематизації щодо питань оподаткування. Окреслимо взаємини між учасниками туристичного ринку, серед яких туроператор, турагент та турист. Турагентом виступає посередник, який за надані послуги туроператору з продажу туру отримує винагороду, яку, як правило, включено у вартість туру. Загалом розмір винагороди становить 9-14% вартості туру. Як правило турагентом являється представник малого бізнесу. Для такої сторони туристичних відносин найбільш прийнятною є робота за спрощеною системою оподаткування. Так Державна фіскальна служба України встановлює наступні види діяльності за КВЕД, які можуть бути віднесені до II групи платників єдиного податку, серед яких 79.11 «Діяльність туристичних агентств» та 79.90 «Надання інших послуг бронювання та

пов'язана із цим діяльністю», однак, представники II групи єдиного податку можуть надавати свої послуги або населенню, або платникам єдиного податку. При цьому туроператори, які працюють на загальній системі оподаткування, для отримання послуг платників єдиного податку II групи можуть використовувати тільки кошти власного прибутку. У випадку планування туроператорами віднесення до своїх витрат комісійних, які сплачуються ними турагентам, останні мають вимагати турагентів роботи на III групі оподаткування як платників єдиного податку. Однак на практиці існують свої усталені правила співпраці на туристичному ринку, виходячи з яких турагент фактично сплачує туроператору тільки транзитну суму відповідно до рахунку. При цьому комісія автоматично утримується турагентом з коштів, сплачених туристом за заброньований тур. Проте така система, не дивлячись на певну зручність, має недоліки. Одним із основних недоліків є створення передумов для недоброчесної конкуренції, підставою чого є невиправдані знижки, які можуть надаватися з комісійної винагороди турагентів. При цьому мова йде не тільки про зменшення винагороди турагента, а й якість послуг, інформаційне забезпечення туру, які здійснюються за мінімумом, встановленим законодавством. Також у таких обставинах невдоволеними залишаються туристи, очікування яких повсякчас є невиправданими, як от якості обслуговування, яке не відповідає реальному рівню. Другим негативним моментом є можливість турагентів ухиляння від сплати податків, тому що працюючи на III групі платників єдиного податку, турагент має сплачувати визначений відсоток від комісійної винагороди, отриманої від туроператора.

По-друге, у агента є можливість ухилитися від сплати податків, оскільки на третій групі агент, як єдиний податок, повинен сплатити певний відсоток доходу, тобто суму комісії. Зменшення дисконтованого доходу не призведе до автоматичного зменшення податків. Однак на практиці турфірми використовують це для зменшення оподаткованого доходу. Вирішення цієї проблеми полягає у введенні правила, згідно з яким турфірма в

обов'язковому порядку перераховує турагентству всю вартість туру, а потім оплачує її. Вирішення вищевказаної проблеми можливе за умови, що турагент повинен перерахувати туроператору витрати на відрядження, а потім туроператор сплачує турфірмі (наприклад, раз на місяць) заощаджену комісію.

Вказане дозволить запобігти ухиленню від сплати податків за рахунок зменшення суми доходу, та зменшить бажання турагентів надавати знижки, так як в такому разі потрібно буде додавати свої кошти туроператору повної суми туру та очікувати їх повернення.

3.2 Перспективні напрями розвитку туризму в Україні: досвід зарубіжних країн.

Сучасний туризм є однією з найбільш швидкозростаючих галузей світової економіки. Він розглядається як самостійний вид економічної діяльності, але також як міжгалузевий комплекс. Сьогодні туризм став феноменом і увійшов у повсякденне життя майже третини населення світу. Крім того, на початку XXI ст. за рівнем доходів туризм займає третє місце серед основних галузей світової економіки. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом доходу. За кількістю працівників туризм також став однією з найбільших галузей у світі - у ньому працює понад 260 мільйонів людей, що становить кожен 10 працівник. Річний світовий дохід від туризму перевищує 500 мільярдів доларів США. Найбільше прибутків отримують країни Західної Європи та США [21].

Розвиток ринку туристичних послуг функціонує та розвивається у складних динамічних умовах. Так, на його розвиток здійснюють вплив різні фактори, серед яких: політичні, демографічні, природні, науково-технічні, соціокультурні, економічні, міжнародні та інші, які не мають безпосереднього впливу на формування туристичної галузі, але здійснюють на неї вплив. Ринок туристичних послуг України характеризується

формуванням пропозицій стосовно таких видів туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, екологічний (зелений), культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний туризм тощо. Варто відзначити, що саме ці туристичні послуги є основним драйвером формування та перспектив розвитку туристичного ринку в Україні. Для розвитку ринку туристичних послуг необхідно створити певні сприятливі умови, а саме: ресурсні та територіальні. Враховуючи сприятливі умови, зауважимо, що Україна є однією з найбагатших країн Європи. Вказане обумовлюється наявністю морів, якими вона омивається (Чорного та Азовського), наявністю гір Карпат з безліччю профільних санаторіїв, SPA курортами Закарпаття з термальними джерелами, а також степовими територіями [64]. Все це репрезентує Україну, як державу зі сприятливим ресурсним туристичним потенціалом, який однак, потребує розвитку та вдосконалення. Крім того, відмітимо, що Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) готує ряд рекламних програм для розвитку внутрішнього, в'їзного та ділового туризму. Мова йде про потужну рекламну кампанію розроблену під різні туристичні сегменти. Наразі, в ДАРТ розвивають саме внутрішній туризм, в рамках програми «Мандруй Україною». Крім того створено маркетингову кампанію Visit Ukraine NOW, направлену на міжнародний ринок туризму. Також у цьому напрямку акцентовано увагу на діловому туризмі - Meet in Ukraine NOW, що також є вкрай актуальним в умовах євроінтеграції. У сучасних умовах держава працює над розробкою Єдиного туристичного реєстру та Туристичного порталу України. Так, у вересні 2020 року Міністерство культури і інформполітики спільно з Держтуризму представили проект оновленого закону «Про туризм». Зокрема, він передбачає створення Єдиного туристичного реєстру, впровадження сучасної термінології, закладку механізмів створення цільових туристичних фондів [65].

В таких умовах розвитку туристичної галузі вкрай необхідним є створення якісної статистики, у тому числі аналіз, збір та упорядкування даних, які є важливими складовими для розвитку туристичної галузі України.

Допоміжний туристичний рахунок створюється у співпраці з Національною службою статистики України та Національним банком України. Незважаючи на труднощі, ситуація в туристичній галузі України поступово покращується. Стратегія розвитку туризму та курортів України до 2026 року спрямована на комплексний розвиток туризму, готелів, курортів і санаторіїв, підтримку створення та модернізації туристичної інфраструктури, забезпечення належної якості туристично-курортних послуг, ефективне використання видимого туристичного потенціалу. Україна має багатий природний і дозвіллевий потенціал, а також історико-культурні ресурси, країна має можливість стати туристичною країною світового рівня, а туризм становитиме значну частину надходжень бюджету. Для формування стратегії розвитку туристичної території ми повинні зосередитися на наступних розробках: захист туристичних ресурсів; удосконалення нормативно-правової бази; створення економічних умов для стимулювання розвитку туристичної галузі; забезпечення пільгами туристичних організацій; залучення інвестицій в розвиток туристичної галузі; сприяння конкуренції; забезпечення безпеки туристів; прийняття участі у міжнародних планах розвитку. Щоб заохотити іноземних інвесторів вкладати кошти в українську економіку, необхідно провести ряд соціально-економічних реформ для покращення інвестиційного середовища в країні. Крім того, за допомогою активної маркетингової діяльності необхідно інформувати іноземних туристів про наявність та доступність відпочинку. Пріоритетними цільовими ринками для залучення іноземних туристів можуть стати Китай, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Кувейт тощо. Для того, щоб зробити туристичний бізнес України більш привабливим, необхідно передбачити національні податкові пільги для власників туристичної інфраструктури. Так, у багатьох розвинених країнах Європи знижено ставку податку на додану вартість.

Якщо ставка податку на додану вартість становитиме близько 5-10%, то інвестиційна привабливість українських об'єктів значно підвищиться. Така зміна податкового законодавства не призведе до втрат бюджету, а наповнить бюджет за рахунок залучення інвесторів [66, с. 73]. Крім того, для отримання інформації про найпопулярніші у туристів країни, регіони та регіони необхідно постійно контролювати туристичний потік.

Пріоритетною складовою соціально-економічного розвитку є рекреаційно-туристичний комплекс в Україні. Він є складовою національної економіки та наявні потенційні можливості, які є унікальними в Україні та характерними для динамічного розвитку. Враховуючи світовий досвід, бачимо системне вдосконалення, розширення туристичної сфери. Крім того є ефективною та характеризується високоприбутковістю. У цьому контексті зосередимо увагу на деяких регіонах України, які мають ресурсний та територіальний потенціал розвитку індустрії туризму. Отже, Львівська область має унікальний потенціал розвитку туристичної інфраструктури, у тому числі рекреації, а відтак і є підставою зменшення безробіття, що сприяє розвитку підприємницької діяльності, у тому числі у сільській місцевості та є фактором зростання доходів населення та покращення їх матеріального становища, розвитку сільських територій та збільшення грошового потоку коштів до місцевих бюджетів. Отже, Львівська область змінює статус регіону та держави в цілому, якщо рівень розвитку туристичної сфери відповідатиме європейському рівню сервісу та безпеки. Львівська область високий рівень передумов розвитку санаторно-курортної галузі, а отже, і туризму, так як має чисельні природні та культурні об'єкти, мінеральні джерела, різноманітні природні ландшафти. Крім того лікувально-рекреаційний потенціал сідчить про підстави розвитку деяких видів туризму: екстремального, зеленого, історико-пізнавального, рекреаційного, релігійного, спортивного тощо [67].

Велике значення для формування інноваційного потенціалу регіонального туризму та розвитку дозвілля має залучення молодіжних ресурсів. Молодь є об'єктом успадкування життєвого досвіду та матеріальної

культурної спадщини, накопиченої українським народом, формування ціннісних орієнтацій, морального відновлення та культурного розвитку. За умови майже повної комерціалізації туристичної індустрії країна повинна активно розвивати соціальний туризм та створювати умови для залучення до споживання таких туристичних продуктів, як діти, студенти, молодь, люди похилого віку та особи з інвалідністю.

Розвиток соціального туризму сприяє ефективній реалізації національної політики соціалізації молоді, як сукупності форм, методів і напрямів впливу держави на неї, покращення процесу соціалізації молодого покоління в аспекті збереження, захисту населення та розвитку людства на основі спільних цінностей. Усе це потребує запровадження поняття «соціалізація туризму» як національної політики, спрямованої на залучення великої кількості людей до активного та стабільного споживання туристичних послуг у науковий обіг [68]. Крім того, виклики цивілізації негативно впливають на систему ціннісних орієнтацій, світоглядів, життєвих пріоритетів молоді. Соціалізація, як взаємодія особистості з суспільством, не є стабільною та однозначною. Це – безперервний поетапний процес інтеграції молодшої людини у соціальну систему шляхом засвоєння молоддю різноманітних соціальних ролей, зокрема мандрівника, організатора туристичних подорожей, під час яких можливо цілеспрямовано впливати на ефективність соціалізаційного процесу. Серед значної кількості факторів соціалізації можна виділити такі, як інтегративний фактор, туристичні подорожі, які являють собою соціально-виховану систему, де поєднуються мезо- та мікрофактори соціалізації, що спрямовані на розвиток молоді. А. Аніщенко зазначає, що «аналізуючи туризм як чинник ефективного процесу соціалізації людини, можна визнати, що туристичні подорожі сприяють розширенню світогляду особистості, задоволенню її пізнавальних інтересів, самовдосконаленню. Культура та соціальні цінності формують нового громадянина глобального світу, здатного до толерантної взаємодії та інтеграції, самовдосконалення на основі засвоєння цінностей інших культур,

рівноправного діалогу. Туризм як суспільний полікультурний інститут сприяє соціалізації особистості, формує її соціальний досвід за формування соціального середовища» [69].

Позитивну динаміку зростання кількості вітчизняних та іноземних туристів у Львівській області забезпечують: велика кількість історико-культурних об'єктів, у тому числі занесених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; збереження та підтримка традицій та культурних особливостей (велика кількість традиційних фестивалів і базарів); різноманітність природних ресурсів забезпечує розвиток туризму протягом чотирьох сезонів (гірський, лікувально-оздоровчий, активний тощо); вигідне географічне розташування регіону та зручне транспортне сполучення в центрі Європи сприяють збільшенню кількості туристів, у тому числі транзитних (Львівська область має 3 міжнародні транспортні коридори: МТЦ № 3 Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ; МТЦ № 5 Трієст-Любляна-Бухарест-Будапешт-Львів; ІТС Європа-Азія); щільна транспортна мережа, включаючи міжнародні та міжнародні рейси, державним кордоном з країнами-членами ЄС є сприятливим фактором для залучення туристів з багатьох країн (Львівська область межує з Республікою Польща, у т.ч. 8 міжнародних пунктів пропуску через кордон, у тому числі 4 автомобільні та 4 залізничні), є міжнародний авіаційний повітряний пункт пропуску – аеропорт «Львів»); інституційна інтеграція пріоритетів розвитку туризму у Львівській області. Норми та нормативно-правові документи, що визначають важливість розвитку туризму у Львівській області.

Окремими нормами та нормативно-правовими документами, що визначають значення розвитку туризму у Львівській області, основними методами розвитку та пріоритетності туризму, є: Програма розвитку туризму та рекреації Львівської області на 2014-2017 роки; Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року; Спільна стратегія транскордонного співробітництва Україна-Польща на 2005-2015; проект Стратегії розвитку Львівської області до 2027 року.

Актуальною у сучасних умовах є туристична кластеризація. Обумовлює вказане наявність малого та середнього бізнесу, нематеріальний характер туристичного продукту. Так, М.А. Морозов та Т.В. Львова, розуміють під туристичним кластером зосереджену на певній території групу взаємопов'язаних ресурсів, факторів, підприємств, які є необхідними або бажаними для розвитку певного різновиду туризму, що сприяють задоволенню потреб туристів, залежно від мотиву подорожі [70, с.72-80]. В свою чергу В.І. Кружалін та Н.В. Шабаліна туристичні кластери розглядають як різновид державно-приватного партнерства [71, с. 29-32].

Завдяки кластерам виникає можливість у учасників бізнесу вважати себе частиною цілого [72, с.51-61]. Крім того досвід країн, серед яких США, Китай, Мексика, Японія та деякі країни ЄС, показує ефективність існування кластерів, які характеризуються високою конкурентоспроможністю на світовому туристичному ринку, що позитивно відображається на розвитку економіки країн. Отже, кластерний розвиток країни є показником застосування інновацій у економіках країн.

В Україні тільки починають з'являтися моделі туристичних кластерів, що вказує на початок зародження останніх. Питання кластерів наявні у Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки [73] та Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [27]. Однак, застосовувати подібні моделі інноваційного туристичного розвитку почали раніше. Прикладом вказаного є туристичний та харчовий кластер у Кам'янці-Подільському. Крім того потенційними моделями туристичних кластерів розцінювалися «Південне туристичне кільце», «Севастополь-кластур» (наразі не є актуальними, у зв'язку з окупацією РФ).

Водночас перспективними вважаються кластери у Києві, Львові та Закарпатті. Стратегічними туристичними кластерами, які мають відігравати важливу роль в економічному розвитку своїх територій, є туристичні кластери історичних міст Західної України, агроекотуристичний кластер

«Оберіг» (Хмельницька область) та інші кластери, які будуть створені в сільській місцевості (зелений туризм) на території України. Туристичний кластер у Миргороді належить до стабілізаційної групи, метою якого є диверсифікація економічної діяльності у регіоні [74, с.79-80].

Туристичний кластер Львова включає архітектурну та культурну спадщину міста з метою залучення туристів. Туристична інфраструктура, що включає готелі, ресторани, виробництво та продаж сувенірів, є підставою у зацікавленості її розвитку, співпраці з місцевими державними органами у вказаному напрямі. Зовнішнім виразом співпраці є наявність туристичного інформаційного центру та інформаційних табло. У таких умовах, фестивалі та інші масові заходи у місті залучають клієнтів для користування одночасно усіма об'єктами туристичної інфраструктури. Окрім Львова, за таким самим принципом зараз формуються кластери Прикарпатсько-Сколівсько-Бескидський, Розтоцький, Надбузький, Верхньо-Наддністровський [75]. Перспектива створення туристичних кластерів вельми актуальна для Одеси і Одеської області. 1 вересня 2018 року Одеса зустріла тримільйонного туриста. Вельми показово, що ним став громадянин КНР, адже Одеса стала першим містом України, яка створила свій туристичний сайт на китайській мові, а також сторінки про своє місто на китайських інтернет-ресурсах [76]. 23 грудня 2016 року на черговій сесії Одеської обласної ради була прийнята цільова Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на період з 2017 по 2020 роки.

Цей документ розроблено спільно Департаментом інвестицій у туризм Агентства інвестиційного розвитку Одеської обласної державної адміністрації та кафедрою туризму та готельного господарства Одеського національного економічного університету. Метою плану є створення умов для сталого розвитку туризму та курортів Одеської області та перетворення їх у конкурентоспроможну, високорентабельну галузь, яка інтегрується у світовий ринок. Пріоритетними завданнями програми є: формування конкурентоспроможного кластеру у сфері розваг та туризму; створення

механізму реалізації державно-приватного партнерства у туристично-розважальному секторі. План заходів щодо реалізації стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р. При формуванні стратегії враховано стратегію сталого розвитку «Україна 2020» та національну стратегію регіонального розвитку України до 2020 року та затверджено рішенням обласної ради 21 грудня 2015 р. № 32-VII також передбачав формування конкурентоспроможних кластерів у рекреаційній та туристичній сферах [76]. У туристичних кластерах стає очевидним ефект зворотнього зв'язку, коли посилена експлуатація рекреаційних ресурсів веде до збільшення турпотоків, отже сприяє збільшенню об'єма коштів, призначених на їх збереження та відновлення. Як наголошується у науковій літературі, «передумовами заснування рекреаційного кластеру є: наявність рекреаційного потенціалу; зацікавленість інституцій і суб'єктів рекреаційної сфери в підвищенні прибутковості та конкурентоспроможності рекреаційних послуг, наближення їх до міжнародних стандартів. Отож, застосування кластерного підходу може не тільки стимулювати розвиток місцевого рекреаційного бізнесу, а й залучити в регіон значні інвестиції, в тому числі внутрішні, у тому числі від самих рекреантів, які зацікавлені в купівлі рекреаційних послуг. З огляду на це, ініціатором (зацікавленою стороною) створення рекреаційного кластера повинна бути територіальна влада, а очолити даний кластер повинна громадська організація, яка буде переслідувати інтереси громади, а не комерційні інтереси.

Позитивне зростання туристичного підприємництва залежить від виконання національного плану розвитку туризму, наявності законодавчої бази для стимулювання та підтримки механізмів фінансування та інвестування туризму, розвитку господарської діяльності підприємств відпочинку та відпочинку, підвищення інтенсивності інвестиційної політики в індустрії туризму. Успішний розвиток туризму має забезпечувати його розумне планування та ефективне управління. Перевагами розвитку туризму мають бути нові можливості працевлаштування, додатковий прибуток та

інвестиційний прибуток, модернізація комунального господарства, нові технології та експертиза. Фундаментом індустрії туризму є формування законодавчої та нормативно-правової бази в туристичній сфері з урахуванням норм міжнародного права. Одним з основних напрямків розвитку відповідної нормативно-правової бази є формування законопроекту про національне регулювання міжнародної торгівлі туристичними послугами, враховуючи те, що Україна є членом СОТ, створити економіко-правовий механізм, який визначає пріоритетність в'їзного та внутрішнього туризму, законодавчого оформлення та фактичного дотримання національних гарантій та іноземних та внутрішніх систем безпеки туристів, правового нагляду за інвестиціями в туризм (включаючи міжнародні мережі, туристичні комплекси), підготовка проекту та укладання нової міжурядової угоди, а також угоди про співпрацю у сфері туризму між державою та іноземними управлінськими установами. Розвиток туристичної інфраструктури міжнародного туристичного комплексу має базуватися на вивченні світового туристичного ринку та тенденцій туристичних потоків, умов і цін, комплексного аналізу ринку туристичних послуг України та фактичних інвестицій в туристичну інфраструктуру [77].

З метою вирішення проблеми забезпечення коштів у міжнародному туристичному комплексі рекомендується запровадити спеціальну систему інвестування для стимулювання інвестиційних проектів, забезпечення інтересів іноземних інвесторів та збільшення їх участі, залучення вітчизняних та іноземних банківських коштів, надання національних гарантій зниження ризику інвестиційних проектів, підвищення ефективності інвестицій та посилення ролі кредитування, що робить його основною формою інвестування у розвиток міжнародних туристичних комплексів [78].

Найближче до України за вивченням туристичного досвіду є Польща, яка має стільки ж туристичних ресурсів, скільки й Україна. Україна та Польща спільно приймали Чемпіонат Європи з футболу «Євро-2012», тому є

позитивний досвід туристичної співпраці з сусідніми країнами, досвід розвитку та переваги сусідніх країн.

Для вирішення проблеми фінансового забезпечення доцільним є запровадження у зоні Міжнародного Туристичного Комплексу спеціального режиму інвестування, який сприятиме стимулюванню реалізації інвестиційних проектів, забезпеченню заінтересованості іноземних інвесторів і збільшенню масштабів їх участі, залученню як вітчизняного, так і іноземного банківських капіталів, забезпеченню державних гарантій щодо зниження ризику інвестиційних проектів, підвищенню ефективності інвестицій, посиленню ролі кредитування, перетворенню його на переважну форму інвестиційних процесів щодо розвитку туризму на Міжнародного Туристичного Комплексу [78].

Найбільш близькою для України щодо запозичення туристичного досвіду є Польща, яка володіє також, як Україна, багатьма туристичними ресурсами всіх видів.

Україна та Польща спільно приймали Чемпіонат Європи з футболу «Євро-2012», тому має позитивний досвід туристичної співпраці з сусідніми країнами, Україна може вчитися на досвіді сусідніх країн у розвитку та пріоритетності розвитку внутрішнього туристичного потенціалу. У Польщі налічується близько 70 тисяч готельних закладів [79], які співпрацюють з ресторанами та транспортними засобами. Прикладами інфраструктурних туристичних ресурсів є аквапарки, зоопарки, торгово-розважальні комплекси тощо. Як відомо, Польща входить в десятку найбільш відвідуваних туристами країн. Польські курорти створили сприятливі умови для лікування та відпочинку. Польща проводить ефективну національну політику у сфері туризму та має ефективний механізм реалізації, заснований на належному нагляді та інституційній підтримці. Конституція Польщі [80] визначає всі туристичні права та обов'язки туристичних організацій. Слід зазначити, що успіх Польщі в туристичній індустрії зумовлений не лише розвитком туристичних агенцій та підтримкою міністерства, а й внеском представників

місцевого самоврядування. За останні 20 років польський туристичний ринок розвивався набагато швидше, ніж Україна.

Потужний туристичний потенціал Польщі створив важливі передумови для формування високорозвиненої та прибуткової економіки відпочинку та відпочинку, особливо у курортно-туристичних зонах. Передумовами для цього є низка факторів: руйнування старої системи та створення Польської туристичної палати, яка представляє інтереси її членів, що працюють у сфері туризму; скасування віз для громадян Польщі до багатьох європейських країн; реалізація національного туризму в п'яти сферах: діловий туризм, міський культурний туризм, сільський туризм, професійний туризм, прикордонний та транзитний туризм; формування позитивного іміджу польських туристичних продуктів у країні та за кордоном, розвиток інформаційної мережі та участь у плані розвитку туризму та модернізації інфраструктури, приєднання до Європейського Союзу, щоб полегшило в'їзд туристів до Польщі, усунувши митні та прикордонні бар'єри; реалізація екологічних проектів, розвиток курортів, готельних мереж, модернізація туристичних маршрутів, гірськолижних підйомників тощо, співпраця з великою кількістю установ та організацій, організація освітніх поїздок для польських та іноземних журналістів, інформаційних подорожей для туристичних агентств. Мета такого типу поїздки – продемонструвати об'єкти з важливим туристичним потенціалом. Тому польські туристичні продукти користуються великою популярністю в ЗМІ, а також збільшується діапазон знижок на польський відпочинок. Просування туризму в Польщі також розвивається шляхом підготовки та друку рекламно-інформаційних матеріалів, моніторингу ринку за місцем розташування певної країни, запуску рекламних кампаній та заохочення потенційних партнерів до співпраці. Ці матеріали опубліковані дванадцятьма мовами для надання необхідної інформації потенційним відвідувачам.

Завдяки їх унікальному дизайну та змісту ці друковані матеріали легко ідентифікувати та визнані одними з найкращих матеріалів у світі.

Активна національна туристична політика Польщі є дуже розумною, за даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO), це сприяє позитивному розвитку кількості туристів і доходів, тому може бути позитивним прикладом для відповідних українських органів влади [81]. Для формулювання конкретних рекомендацій доцільно проводити подальші дослідження в цій сфері для вивчення кожного механізму туристичної політики окремо, а також необхідно організувати програми обміну лідерами галузі на національному рівні та використовувати польський досвід. Цікавим є проект «Туризм для всіх» у Польщі, який реалізується шляхом створення в Інтернеті бази даних про забезпечення туристичною інфраструктурою для туристів з особливими потребами.

Польські туристичні компанії розуміють, що такий вид бізнесу повинен викликати у туристів бажання знову відвідати цю країну. Багато польських туристичних компаній готові вітати туристів та організують різноманітні тури для польських гостей: гірськолижні курорти в Карпатах взимку та відпочинок на пляжі Балтійського моря влітку, екскурсії польськими фортецями та замками та старовинними польськими містами, еко-тури, тощо. Слід зазначити, що відпочинок у Польщі набагато дешевший, ніж в інших країнах ЄС. Завдання формування позитивного іміджу країни є перш за все національним завданням [82]. Польща створила мережу регіональних представництв та закордонних представництв у країнах, які є найбільш перспективними для створення в'їзного туристичного потоку. Створення відповідної мережі представництв вирішило проблему нерівномірності розвитку в'їзного та виїзного туризму та низької конкурентоспроможності туристичних продуктів.

Опираючись на практичний досвід Польщі, рекомендується сформулювати українську «стратегію просування вітчизняного туристичного продукту за кордоном» та обов'язково сформулювати принципи створення та діяльності іноземних туристичних груп [83, с. 94]. У Польщі туризм спрямований на сприяння єдності, яка є орієнтованою на людей моделлю

соціального розвитку та соціальної інтеграції. Ефективне державне регулювання потребує науково-методичного забезпечення. Сформулювати стратегію розвитку туризму та створити умови для її ефективної реалізації є непростим завданням. Бажано вчитися на досвіді інших країн, щоб успішно вирішити проблему та уникнути помилок і невірних суджень. Наприклад, кожне місто Польщі намагається залучити не лише історичні пам'ятки, а й сучасну архітектуру та інтерактивні музеї.

Крім того, основні напрямки роботи польських національних інституцій включають: визначення та реалізація основних напрямів національної політики у сфері туризму, пріоритетних напрямків розвитку туризму, визначення процедур класифікації та оцінки, використання та охорони туристичних ресурсів; використання бюджетних коштів на плани розвитку туризму, їх розробку та реалізацію; визначення основ безпеки туризму; нормативне управління відносинами у сфері туризму (туритичний, готельний, екскурсійний та інші види послуг громадян); ліцензування у сфері туризму, стандартизація та сертифікація туристичних послуг та визначення кваліфікації спеціалістів із забезпечення туризму, видачу ліцензій на здійснення туристичного супроводу, налагодження системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму, курортів та розважальних комплексів, організація та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства у сфері туризму; визначення пріоритетних напрямків та координування дослідження та навчання в галузі туризму, участь у розробці та реалізації плану розвитку міжнародного туризму країни. Польська туристична галузь досягла визначних результатів не завдяки вдосконаленню попереднього механізму, а шляхом створення нового економічного механізму, через активну взаємодію економічних та інституційних механізмів для досягнення ефективного управління, що певною мірою доводить успіх країн ЄС. Ефективність державного регулювання туристичної сфери залежить від різноманітних досліджень, інструментів, механізмів та моделей державного управління туризмом на регіональному рівні. За

прикладом Польщі, органам державного управління в туристичному секторі України необхідно сформулювати та впроваджувати плани розвитку туризму в депресивних районах країни [84].

Польські державні інституції у сфері туризму приділяють особливу увагу туристичному та рекреаційному використанню польської території, шукаючи мінеральну воду для розширення мережі бальнеологічних курортів. Державне управління процесом формування туристичного потенціалу є одним із механізмів, за допомогою яких Польща реалізує національну політику в туристичній галузі. Розвиток індустрії туризму характеризується позитивними змінами кількісних та якісних показників туристичної галузі: збільшенням туристичного потоку, відрахувань до загальнодержавного та місцевих бюджетів, збільшенням зайнятості в туристичній галузі тощо. Основним завданням місцевих туристичних організацій є збір та оновлення даних про місцеві туристичні ресурси, створення та просування туристичних продуктів місцевого значення.

Крім того, пріоритетними напрямками розвитку польського туризму є: створення привабливих туристичних продуктів на місцевому, регіональному та міжрегіональному рівнях; дизайн і розвиток туристичних продуктів буде базуватися на інтересах і цінності туристів, а також забезпечення перспективних туристичних форм, організації послуг, удосконалення та вдосконалення освітніх програм підготовки фахівців у галузі туризму, підтримка розвитку та популяризації екотуризму серед мешканців великих промислових кластерів, розвиток гірського туризму, популяризація велотуризму, популяризація сплаву на каное; подальший розвиток кінного туризму тощо. Державне управління туристичною галуззю потребує нових методів удосконалення механізмів управління.

Як свідчить зарубіжний досвід, туризм є великомасштабною та важливою стратегічною галуззю національної економіки. Це господарська діяльність є інвестиційно привабливою. Це не лише джерело валютних надходжень до державного бюджету, а й показник культурної діяльності, що

розвивається. Польща є дуже цікавим туристичним напрямком серед європейських країн. Вміле використання Польщею природних та історичних культурних туристичних ресурсів у поєднанні з розумним управлінням туристичною індустрією зробили туризм провідним напрямком у економіці країни. Досвід Польщі в деяких інституційних та законодавчих позиціях туристичної сфери можуть використовувати багато інших країн, у тому числі й Україна.

Висновки до розділу 3

У межах третього розділу дослідження проаналізовано основні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні. в першу чергу висвітлено основні проблемні питання, які стримують розвиток туризму та негативно впливають на нього. Серед останніх виділено: нестабільна політична ситуація, наявність військового конфлікту на Сході України; недоліки регіонального регулювання туристичної галузі; значне податкове навантаження; обмеженість рекламної інформації щодо України за кордоном; слабка туристична інфраструктура; карантинні обмеження пов'язані з covid-19; недостатній рівень кваліфікації персоналу туристичної сфери, що обумовлено практичною відсутністю якісної системи підготовки та перепідготовки кадрів у туристичній галузі та відсутність чітких кваліфікаційних вимог до останніх; технологічна відсталість туристичної сфери. Крім того звернено увагу на такий стримуючий фактор розвитку туризму як незадовільний екологічний стан, що потребує покращення та поліпшення, як дотримання оптимального екологічного навантаження на певні види природних ресурсів. Також стримуючим фактором вважається незначна обізнаність щодо видів туристичних послуг та вузьке тлумачення туризму. Вказане обумовлює визначення туризму як нестабільного, нестійкого та несталого, але при цьому туризму притаманне поступовий

розвиток, що пояснюється наявністю туристичного потенціалу, який неефективно використовується. Зосереджено увагу на недосконалості нормативно-правової бази регулювання туристичної діяльності, наявності пострадянських тенденцій, орієнтування на виїзний туризм. Лише пандемія covid-19 стала початком орієнтування на внутрішній туризм, що стало однією позитивною складовою в умовах сьогодення, яка потребує подальшого розвитку. Проблемним питанням також вважається відсутність чіткої взаємодії між турагентами та туроператорами, ціноутворення на пакетні тури за кордон, що потребує врегулювання. Окреслено й позитивні моменти у сфері розвитку туризму, серед яких зниження ставки ПДВ, що є кроком вперед у розвитку внутрішнього туризму України. Акцентовано увагу на перспективних видах туризму в Україні, що потребують створення сприятливих умов, серед яких: дитячий, молодіжний, сімейний, екологічний (зелений), культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний тощо. Визначені пріоритетні складові соціально-економічного розвитку України, серед яких: рекреаційно-туристичний комплекс. Акцентовано увагу на розвитку туризму у зарубіжних країнах (Польща, Франція), позитивний досвід яких вважається прийнятним для застосування в Україні. Звернено увагу на розвиток туристичної кластеризації, як моделей інноваційного туристичного розвитку у деяких областях України, серед таких: Київська, Львівська, Закарпатська.

ВИСНОВКИ

Дослідження є одним із небагатьох у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням національного законодавства, що регламентує правове регулювання туризму в Україні, його видів, форм, питань державного регулювання, проблем та перспектив розвитку правового регулювання туризму в Україні з урахуванням світових тенденцій позитивного досвіду зарубіжних країн в умовах сьогодення. За результатами написання кваліфікаційної роботи сформульовано наступні висновки:

1. Розглянуто поняття, ознаки та функції туризму. Проаналізовано основні етапи історичного розвитку правового регулювання визначення поняття «туризм» з урахуванням тенденцій формулювання мети здійснення переміщення людини та розуміння вказаної категорії з позицій предметної спрямованості (економіка, географія, статистика, соціологія, право тощо). Відзначено багатоаспектність категорії «туризм», що має різне змістовне наповнення. Проаналізовано погляди фахівців сфери дослідження туризму щодо складових ознак останнього. З цієї позиції охарактеризовано поняття «туризм» з точки зору сфери господарювання та окреслено основні ознаки, серед яких: виїзд туриста за межі місця постійного проживання; тимчасовість; наявність мети; переміщення туристів через посередництво суб'єктів підприємництва; забезпечення комплексом туристичних послуг тощо.

Поняття «туризм» висвітлено з точки зору широкого та вузького значення; як метод залучення іноземної валюти; систему підприємств; метод пізнання духовних і матеріальних цінностей; як галузь господарства; як вид економічної діяльності; як різновид рекреації; як форма міграції населення; як сукупність відносин та явищ тощо.

На законодавчому рівні під туризмом розуміється тимчасове залишення особою свого постійного місця проживання з метою

оздоровлення, освіти, професійно-ділової діяльності, що виключає здійснення оплачуваної діяльності. Крім того туризм визначено на рівні міжнародних організацій. Висвітлено основні функції туризму, через які він здійснює вплив на суспільство та стан його розвитку. Такими функціями є: економічна, соціальна, гуманітарна, екологічна, виховна, політична.

2. Охарактеризовано правове забезпечення туризму. Визначено правову основу здійснення туристичної діяльності: Конституція України, міжнародно-правові акти, Закон України «Про туризм», Закон України «Про курорти», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року тощо. Також детально висвітлено міжнародні нормативно-правові акти та угоди які регулюють питання туристичної сфери та є пріоритетними у питання регулювання окресленої сфери правового регулювання ніж норми національного права.

3. Проаналізовано державне регулювання сфери туризму. Визначено основні засади державного регулювання досліджуваної сфери. Окреслено цілі та принципи державного регулювання. Дієвий правовий механізм визначено як головний інструмент координаційної політики балансування відносин суб'єктів туристичних послуг. Обґрунтовано, що державне регулювання туризму є цілеспрямованим впливом (система дій і заходів) органів державної влади на діяльність суб'єктів господарювання у галузі туризму. Висвітлено функції держави щодо здійснення ефективного розвитку туризму, серед яких: виконавча, спрямована на забезпечення застосування встановлених норм у відносинах в сфері туристичної діяльності, яка містить заходи заборони, дозволу та примусу; контролююча функція, здійснювана уповноваженими державними органами з метою захисту прав та інтересів учасників.

Окреслено напрями розвитку туризму: участь держави у регулюванні розвитку туризму (визначення правових засад туристичної діяльності;

встановлення гарантій захисту споживачів туристичних послуг; приваблення інвестицій у туристичну сферу; доступність туризму тощо); нормативно-правове забезпечення розвитку туризму; встановлення дієвого державного контролю туристичної галузі; захист конкуренції в сфері туризму. Крім того звернено увагу на напрями державної політики досліджуваної сфери, серед яких відзначено: удосконалення правових засад регулювання туризму; спрямування інвестицій у туристичну галузь; розвиток внутрішнього туризму (сільського, екологічного (зеленого)); розширення співробітництва в аналізованій сфері; забезпечення доступності. Зосереджено увагу на відсутності чіткого механізму забезпечення регулювання туристичної галузі, що потребує створення сприятливих умов та гармонізації податкового, валютного, митного та прикордонного регулювання, що створюватиме гарантії реалізації права на туризм.

4. Висвітлено форми та види туризму. У вказаному аспекті звернено увагу на відсутність чіткої класифікації видів та форм туризму, що обумовлено багатоаспектністю трактування самого поняття туризму. Крім того визначено найбільш уживані класифікації видів та форм туризму з урахуванням наукових поглядів у досліджуваній сфері та тенденцій практичного розвитку видів туризму. Окреслено організаційні форми туризму, серед яких: внутрішній та міжнародний, Охарактеризовано основні види міжнародного та внутрішнього туризму. Вказано на наступні класифікації: залежно від категорій громадян; цілей подорожуючих; об'єктів відвідування; класів; характеру організації; строків тривалості подорожі; територіальної ознаки; інтенсивністю туристичних потоків; за віком учасників подорожі; способу пересування; та видів транспорту; мотиваційного фактору тощо. Акцентовано увагу на основний критерій класифікації видів туризму, яким вважається мета туристичної подорожі. Відзначено відсутність чітких підходів до класифікації видів туризму та наявність дискусій щодо критеріїв класифікацій. Висвітлено найбільш характерні та актуальні види туризму.

5. Визначено основні проблеми правового регулювання туризму. Обґрунтовано туризм як пріоритетний напрямок розвитку держави, а саме національної економіки та культури, що відображає розвиток держави. Вказано на тримуючі фактори розвитку туристичної сфери. Серед основних виділено: складна політична та економічна ситуації у державі; наявність військового конфлікту на сході України; пандемія covid-19 з наявними карантинними заходами; недоліки регіонального регулювання розвитку туризму; слабка туристична інфраструктура; значне податкове навантаження; технологічна відсталість окремих складових туристичної сфери тощо. Висвітлено основні показники, що характеризують розвиток туристичної галузі в Україні, серед яких кількість іноземних відвідувачів (в'їзний туризм) за країнами. При цьому сучасний розвиток туризму окреслено як нестабільний, нестійкий та несталый, що потребує звернення уваги стосовно посилення державного регулювання та державного контролю туристичної сфери, вироблення перспективних тенденцій розвитку та вдосконалення наявної туристичної інфраструктури.

З урахуванням світових тенденцій туризм визначено як перспективний напрям соціально-економічного розвитку країни, що характеризується поступовістю розвитку, але відсутністю стабільності. Крім того проблемними питаннями розвитку туризму в Україні вважаються низький рівень обслуговування туристів, кваліфікації працівників туристичної галузі та відсутністю чітких кваліфікаційних вимог підготовки та перепідготовки кадрів, відсутність державної підтримки та достатнього рівня стимулювання розвитку туристичної галузі, недосконалість нормативно-правової бази регулювання туристичної діяльності, що потребує подальшого врегулювання. Перепорою на шляху розвитку туристичної галузі також вважається незадовільний екологічний стан певних територій держави, що також потребує звернення уваги. Не дивлячись на наявні перешкоди у розвитку туризму, відзначено наявність величезного потенціалу в Україні, який використовується неефективно.

6. Висвітлено перспективні напрями розвитку туризму в Україні з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн. Обґрунтовано туризм як провідна галузь світової економіки, самостійний вид економічної діяльності, що є прогресуючим та для деяких регіонів та країн є основним джерелом прибутку. Визначено основні складові формування туристичного ринку України, серед яких виділено наступні види перспективного розвитку: сімейний, екологічний (зелений), культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, діловий тощо. Акцентовано увагу на сприятливих умовах розвитку туристичних послуг, серед яких: територіальні та ресурсні. При цьому Україна позиціонується як держава зі сприятливим ресурсним туристичним потенціалом, проте, який потребує вдосконалення. Висвітлено тенденції подальшого розвитку туристичної галузі: вироблення потужної рекламної кампанії на рівні державного регулювання, оновлення законодавства про туризм, у тому числі формування Єдиного туристичного реєстру та Туристичного порталу України, а також вироблення механізмів створення цільових туристичних фондів. Окреслено перспективні напрями розвитку та вирішення наявних проблем згідно Стратегії розвитку сфери туризму та курортів України на період до 2026 року, серед яких модернізація туристичної інфраструктури. Перспективними напрями розвитку також вказано наступні: вдосконалення законодавчої бази розвитку туризму; стимулювання розвитку туризму; забезпечення безпеки туристів; залучення інвестицій, покращення при цьому інвестиційного клімату. Висвітлено позитивний досвід розвитку туризму у зарубіжних країнах (Польща, Франція). Визначено перспективні напрями розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України, досліджено у цьому напрямку тенденції розвитку у Західних областях держави (Львівська область), залучення молодіжного ресурсу. Окреслено актуальні питання туристичної кластеризації та виділено перспективні туристичні кластери, серед яких Київська, Львівська та Закарпатська області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основы туризма: учебник / коллектив авторов; под ред. Е.Л. Писаревского. Москва. Федеральное агентство по туризму. 2014. 384 с.
2. Гуляев В.Г. Организация туристической деятельности: [учебное пособие]. Москва. Нолидж, 1996. 311 с.
3. Бобловський О.Ю. Розвиток спеціальних видів туризму в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Вип. 182. С. 278-287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2017_182_33.
4. Holloway J.Ch. The Business of Tourism. London: MacDonald & Evans, 1985.
5. Основы туризма: учебник / коллектив авторов; под ред. Е.Л. Писаревского. Москва. Федеральное агентство по туризму, 2014. 384 с.
6. Jafari J. Editor's Page // *Annals of Tourism Research*. Special Number. October/December, 1977. p. 8.
7. Жарков Г.Н. Правовое обеспечение международного туризма: учеб.-практ. пособ. Киев: Кондор, 2004. 486 с.
8. Резнікова В.В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти): монографія. Хмельницький: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Хмельниц. ун-т упр. та права, 2010. 706 с.
9. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник. Москва: Мысль, 1990. 468 с.
10. Ган Н.А. Правовое регулирование деятельности по оказанию туристских услуг в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: специальность 12.00.03. Москва: Рос. ун-т дружбы народов, 2008. 199 с.

11. Квартальнов В.А. Туризм: учебник. Москва: Финансы и статистика, 2004. 320 с.
12. Україна: стратегія розвитку національного туризму: навч. посіб. / за заг. ред. О.О. Бейдика. Київ. ВЛГ «Обрії», 2009. 236 с.
13. Александрова А.Ю. Международный туризм: учебник. Москва. Аспект Пресс, 2002. 470 с. URL: http://tourlib.net/books_tourism/aleks.htm.
14. Черненко В.А. Международный бизнес: учебник. Санкт-Петербургский государственный университет сервиса и экономики. 2011. 428 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/1094173/>.
15. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо. Київ. Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
16. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопрострові аспекти): навчальний посібник. Київ. Альтерпрес, 2003. 436 с.
17. Долматов Г.М. Международный туристский бизнес: история, реальность и перспективы. Учеб. пособие. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. 320 с.
18. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
19. Бабарицька В.К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту: навчальний посібник / В.К. Бабарицька, О.Ю. Малиновська. Київ. Альтерпрес, 2004. 288 с.
20. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України. / О.О. Любіцева, Є.В. Пайкова, В.І. Стафійчук. Київ. Альтерпрес, 2007. 369 с.
21. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: XXI, 2003. 300 с.
22. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ. КНТЕУ, 2009. 463 с.

23. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: Учеб. Пособие. 2-е изд., перераб. Мн.: Новое знание, 2001. 432 с.
24. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія. Львів: ІРД НАН України, 2006. 288 с.
25. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: Підручник. / За заг. ред. В.Ф. Орлова. Київ. Грамота, 2006. 262 с.
26. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
27. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>.
28. Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2026-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#top>.
29. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?lang=uk#Text>.
30. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top>.
31. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
32. Митний кодекс: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#top>.
33. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 мая 2003 года № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#top>.
34. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#top>.
35. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#top>.

36. Про порядок виїзду з України і виїзду Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#top>.

37. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#top>.

38. Україна припинила дію Угоди про співробітництво в галузі туризму, учасником якої є Російська Федерація. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-pripinila-diyu-ugodi-pro-spivrobotnictvo-v-galuzi-turizmu-uchasnikom-yakoyi-ye-rosijska-federaciya>.

39. Співробітництво в туристичній сфері. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/567-turistichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>.

40. Опанасюк Н.А. Конституційно-правові основи туризму в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право». Київ, 2005. 20 с.

41. Малиновський В.Я. Державне управління: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 576 с.

42. Леоненко Н.А. Правовий механізм державного регулювання туристичної сфери України. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 1 (20). С. 69-75.

43. Давидова О.Г. Державне регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні: Автореф. дис. ...канд. екон. наук: 08.00.03. Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Полтава, 2013. 20 с.

44. Положення про Державне агентство розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#top>.

45. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. Київ. Знання, 2008. 661 с.

46. Храбовченко В.В. Экологический туризм: [учеб.-метод. пособ.]. Москва. Финансы и статистика, 2003. 208 с.
47. Яковлев Г.А. Экономика и статистика туризма. Москва. РДЛ, 2004. 376 с.
48. Кифяк В.Ф. Організація туризму. Чернівці: Книги-XXI, 2008. 344 с.
49. Александрова А.Ю. Международный туризм. Москва. Аспект Пресс, 2001. 464 с.
50. Бабарицька В.К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення турпродукту / В.К. Бабарицька, О.Ю. Малиновська. Київ. Альтерпрес, 2008. 286 с.
51. Дурович А.П. Организация туризма. СПб.: Питер, 2009. 320 с.
52. Кабушкин Н.И. Организация туризма. Мн.: Новое знание, 2003. 632 с.
53. Школа І.М. Міжнародні економічні відносини / І.М. Школа, В.М. Козменко, О.В. Бабінська; за редакцією І.М. Школи. Київ. КНТЕУ, 2003. 589 с.
54. Зима О.Г. Конспект лекцій «Організація туризму в Україні» з навчальної дисципліни «Організація туризму» / О.Г. Зима, Н.А. Дехтяр; М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. Харків. ХНЕУ, 2008. 271 с.
55. Зікеєва С.Г. Туристична галузь України в період євроінтеграції: соціально-економічний аспект. *Економіка і менеджмент культури*. 2013. № 1. С. 74-82.
56. Гордієнко В. Туризм – рушій соціально-економічного розвитку країни. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/gordienko.pdf.
57. Рябова Т.А. Стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6241>.
58. Україну в прошлом году посетили в четыре раза меньше иностранцев, чем в 2019-м Гостуризм. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric->

tourism/3200687-ukrainu-v-proslom-godu-posetili-v-cetyre-raza-mense-inostrancev-cem-v-2019m-gosturizm.html.

59. Логунцова И.В. Индустрия туризма в условиях пандемии коронавируса: вызовы и перспективы. Государственное управление. Электронный вестник. 2020. № 80. URL: http://e-journal.spa.msu.ru/uploads/vestnik/2020/vipusk__80._ijun_2020_g./problemi_upravlenija_teorija_i_praktika/loguntsova.pdf.

60. Ляшевська В.І., Луняка В.А., Шкумат А.В. Проблеми туристичних послуг в Україні та шляхи їх вирішення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Випуск 2(07). С. 30-34.

61. Даниленко-Кульчицька В.А. Вплив пандемії covid-19 на туристичний ринок світу та України. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 58-1. С. 120-124.

62. Рихліцький В. Внутрішній туризм в Україні мав би рости: як змінилась галузь і куди зник «бюджетний» мандрівник. Економічна правда: вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/09/23/665405/>.

63. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій: Закон України від 04.11.2020 № 962-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-20#Text>.

64. Гурська І.С., Федуняк І.О., Стемковська І.В. Формування та перспективи розвитку ринку туристичних послуг в Україні під час та після пандемії. *Агросвіт*. №5-6, 2021. С. 63-67.

65. ГАРТ разработает рекламную кампанию для развития туризма – Олеськів. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-tourism/3195353-gart-razrabotaet-reklamnuu-kampaniu-dla-razvitia-turizma-oleskiv.html>.

66. Кравцова А.В. Модель державно-приватного партнерства в сфері українського туризму. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі (серія «Економічні науки»)*. 2016. № 1 (72). С. 70-76.

67. Мігущенко Ю.В. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі Львівської області. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_92.

68. Алексеєва Ю.В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi/cgiirbis_64.exe?.2.

69. Аніщенко А.П. Організація туристичної подорожі як важливої умови забезпечення ефективного процесу соціалізації молоді. URL: <http://socsvit.org/node/55>.

70. Моделирование туристских кластеров дестинации. / М.А. Морозов и др. *Прикладная информатика*. № 6(42). 2012. С. 72-80.

71. Кружалин В.И. Туристско-рекреационные кластеры новые стратегии развития регионального туризма / Курортное дело, туризм и рекреация. ЗАО «Учебно-методический центр «Голицыно». № 4. 2009. С. 29-32.

72. Александрова А.Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования. *Современные проблемы сервиса и туризма*. № 1. 2007. С. 51-61. URL: <https://readera.org/turistskie-klastery-soderzhanie-granicy-mehanizm-funkcionirovaniya-1402058>.

73. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки. Розпорядження 217 КМУ України від 28.08.2013 р. № 641-р. *Офіційний вісник України*. № 69. 2013. Ст. 2543.

74. Кластерна модель організації туристичної діяльності - чинник виходу та закріплення туристичних фірм на зовнішніх ринках. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/chertoryzhskij.htm.

75. Миронов Ю.Б. Туристичний кластер як прогресивна модель розвитку туризму в регіоні. Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах. Матеріали міжнародної

науковопрактичної конференції (м. Львів, 2-3 листопада 2017 р.) Львів. 2017. С. 142- 143.

76. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року у 2018 році: наказ МЕРТУ від 28.12.2017 р. № 1902. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1902731-17>.

77. Мельник А.О., Сідлецька К.В. Зарубіжний досвід розвитку міжнародного туризму. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/94.pdf.

78. Сушко Н.В. Тенденції розвитку міжнародного туризму в Україні. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/.

79. Polska Organizacja Turystyczna. URL: <http://www.pot.gov.pl/o-pot/>.

80. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ: Москаленко О.М., 2018. 82 с.

81. UNWTO. Tourism highlights 2018. Edition, 2018. 234 p. URL: <https://www.unwto.org/global/publication/unwto-tourism-highlights-2018>

82. Strategia rozwoju turystyki. URL: msport.gov.pl/strategie-turystyka.

83. Фуртій В. Розвиток туризму у посткомуністичних країнах (Польща, Словаччина, Угорщина): досвід організації для України. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 92-99.

84. Кривенкова Р.Ю. Зарубіжний досвід формування туристичного потенціалу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. №4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=4&y=2019.pdf>. 12 с.

